

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК УКРАИНЫ

СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ

Первой Международной научно-методической конференции
МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В НАУКЕ И ОБРАЗОВАНИИ

Первая Международная
научно-методическая
конференция
МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
В НАУКЕ И ОБРАЗОВАНИИ

посвящена

1 сентября – Дню Знаний

Секция:
Филологические науки

Киев, 1 сентября 2012

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК УКРАИНЫ
НАУЧНЫЙ ЦЕНТР СВЯЗИ И ИНФОРМАТИЗАЦИИ ВИТИ НТУУ “КПИ”
Научно-исследовательская лаборатория МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
Военный институт телекоммуникаций и информатизации Национального технического университета Украины
“Киевский политехнический институт” (ВИТИ НТУУ “КПИ”)
Кафедра “Применения средств радиосвязи”
Институт специальной связи и защиты информации Национального технического университета Украины “Киевский
политехнический институт” (ИССЗИ НТУУ “КПИ”)
Кафедра “Применения средств специальных телекоммуникационных систем”
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ ЕСТЕСТВОЗНАНИЯ
Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования
«Алтайская государственная педагогическая академия» (ФГБОУ ВПО «АлтГПА»)
Кафедра социальной педагогики и педагогических технологий
Негосударственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Благовещенский филиал
Московской академии предпринимательства при Правительстве Москвы» (НОУ ВПО БФ МосАП)
Кафедра мировой и региональной экономики
Кафедра Менеджмента, маркетинга, торгового дела и предпринимательства

Міждисциплінарні дослідження в науці та освіті: Філологічні науки [Текст] / Збірник праць Першої Міжнародної науково-методичної конференції (1 вересня 2012 р.): під ред. д-р техн. наук, проф., академіка УНГА М. Д. Гінзбурга. [Електронний ресурс]. Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – №1 К. – Режим доступа URL: <http://www.es.rae.ru/mino/158> (дата звернення: 14.09.2012).

Междисциплинарные исследования в науке и образовании: Филологические науки [Текст] / Сборник трудов Первой Международной научно-методической конференции (1 сентября 2012 г.): под ред. д-р техн. наук, проф., академика УНГА М.Д. Гинзбурга. [Электронный ресурс]. Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – №1 К. – Режим доступа URL: <http://www.es.rae.ru/mino/158> (дата обращения: 14.09.2012).

© МАН
© РАЕ
© Авторский коллектив

Уважаемые коллеги!

Оргкомитет благодарит всех студентов, бакалавров, специалистов, магистров, аспирантов, докторантов, научных, педагогических и научно-педагогических работников, которые активно приняли участие в организованной Первой Международной научно-методической конференции **«МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В НАУКЕ И ОБРАЗОВАНИИ»**, посвященной 1 сентября Дню Знаний, организованный авторским коллективом учебных и научных заведений НТУУ «КПИ», г. Киев, Украина.

Голова оргкомитета

Козубцов Игорь Николаевич, к.т.н., профессор РАЕ, заслуженный работник науки и образования РАЕ. Ведущий научный сотрудник НИЛ Междисциплинарных исследований НЦЗИ ВИТИ НТУУ «КПИ», (Украина, г. Киев).

Совголова оргкомитета

Ерохин Виктор Федорович, д.т.н., с.н.с., профессор. Заведующий кафедрой Применения средств специальных телекоммуникационных систем Институт специальной связи и защиты информации Национального технического университета Украины “Киевский политехнический институт”, (Украина, г. Киев).

Мароховский Леонид Федорович, д.т.н., профессор. Профессор кафедры Государственного экономико-технологического университета транспорта, (Украина, г. Киев).

Заместители головы оргкомитета

Иваньков Олег Анатолиевич, Заместитель заведующего кафедрой Применения средств специальных телекоммуникационных систем. Институт специальной связи и защиты информации Национального технического университета Украины “Киевский политехнический институт”, (Украина, г. Киев).

Масесов Николай Александрович, к.т.н. Старший научный сотрудник НЦЗИ ВИТИ НТУУ «КПИ», (Украина, г. Киев).

Президиум организационного комитета

Ананьин Валерий Афанасьевич, д.ф.н., профессор. Профессор кафедры ВИТИ НТУУ «КПИ», (Украина, г. Киев).

Безубко Лариса Владимировна, доктор наук по государственному управлению, профессор. Донбасская Национальная академия строительства и архитектуры, (Украина, г. Макеевка).

Гиенко Любовь Николаевна, к.п.н., доцент. Доцент кафедры социальной педагогики и педагогических технологий, ФГБОУ ВПО «Алтайская государственная педагогическая академия» институт психологии и педагогики, (Российская Федерация).

Гинзбург Михаил Давидович, д.т.н., профессор, академик Украинской нефтегазовой академии. Начальник отдела. Институт транспорта газа, (Украина г. Харьков).

Золотовская Людмила Алексеевна, к.ф.н., профессор. Профессор кафедры военно-социальной и воспитательной работы Военно-технического университета при Федеральном агентстве специального строительства (Российская Федерация).

Ильинов Михаил Дмитриевич, к.т.н., доцент. Преподаватель кафедры Применения средств радиосвязи ВИТИ НТУУ «КПИ», (Украина, г. Киев).

Кайдаш Иван Никифорович, к.т.н., с.н.с. Ведущий научный сотрудник НИО НЦЗИ ВИТИ НТУУ «КПИ», (Украина, г. Киев).

Кочетова Жанна Юрьевна, к.х.н. Старший преподаватель. Военный авиационный инженерный университет (Российская Федерация г. Воронеж).

Латышева Инна Валентиновна к.геогр.н., доцент. Доцент ФГБОУ ВПО Иркутский государственный университет, (Российская Федерация).

Мазор Сергей Юрьевич, к.т.н. Доцент кафедры Применения средств специальных телекоммуникационных систем ИССЗИ НТУУ “КПИ”, (Украина, г. Киев).

Макухин Владимир Леонидович, к.т.н. Старший научный сотрудник, ФГБУН Лимнологический институт СО РАН, (Российская Федерация)

Мельников Александр Григорович, к.гос.упр-я. Директор Международно-правового департамента Администрации Государственной пограничной службы Украины, (Украина,

г. Киев).

Москалева Людмила Юрьевна, д.п.н., доцент. Заведующий кафедрой социальной педагогики и дошкольного образования Мелитопольского государственного педагогического университета им. Богдана Хмельницкого, (Украина, г. Мелитополь).

Новикова Ирина Викторовна, к.э.н., доцент. Заведующий кафедрой мировой и региональной экономики Благовещенского филиала Московской академии предпринимательства при Правительстве Москвы (Российская Федерация).

Потемкин Владимир Львович, к.геогр.н., доцент. Старший научный сотрудник, ФГБУН Лимнологический институт СО РАН, (Российская Федерация)

Раевский Вячеслав Николаевич, к.т.н., с.н.с. Доцент кафедры Применения средств радиосвязи ВИТИ НТУУ «КПИ», (Украина, г. Киев).

Семенюта Николай Филиппович, к.т.н., профессор, академик Международной академии связи. Почетный профессор. Белорусский государственный университет транспорта. (Республика Беларусь).

Стахов Алексей Петрович, д.т.н., профессор, академик Академии инженерных наук Украины, (Канада).

Стеценко Ирина Александровна, д.п.н., доцент. Декан факультета информатики и управления ФГБОУ ВПО «ТГПИ имени А.П. Чехова» (Российская Федерация).

Таршилова Людмила Сергеевна, к.э.н, доцент. Руководитель отдела системы менеджмента качества и инноваций. Западно-Казахстанский аграрно-технический университета имени Жангир хана (Казахстан).

Тен Евгения Петровна, к.п.н., Доцент кафедры профессиональной педагогики и инженерной графики Республиканское высшее учебное заведение «Крымский инженерно-педагогический университет» (Украина, г. Симферополь).

Черномаз Павел Алексеевич, к.геогр.н, доц, Доцент кафедры международных экономических отношений, ХНУ имени В.Н. Каразина, (Украина, г. Харьков).

Чупров Леонид Федорович, к.псих.н, профессор РАЕ. Главный редактор Электронного научного журнала «Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири», (Российская Федерация, Хакасия, г. Черногорск).

Шептенко Полина Андреевна, к.п.н., профессор. Профессор кафедры социальной педагогики и педагогических технологий ФГБОУ ВПО «Алтайская государственная педагогическая академия» институт психологии и педагогики, (Российская Федерация, Алтайский края, г. Барнаул).

Содержание

ДВОМОВНІСТЬ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ДІАСПОРНИХ УКРАЇНЦІВ.....	6
КОРЕЛЯЦІЯ ОРІЄНТАЦІЙНИХ ТА ОНТОЛОГІЧНИХ МЕТАФОР В ІНТЕРФЕЙСІ ПРОГРАМИ MICROSOFT WORD	11
ФУНКЦІИ СИНОНИМИИ В ТЕКСТЕ РОМАНА И.ИЛЬФА И Е.ПЕТРОВА «ДВЕНАДЦАТЬ СТУЛЬЕВ»	14
ТЕРМІНОЗНАВСТВО ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	17
РОЛЬ И МЕСТО АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ СРЕДСТВ В ОБУЧЕНИИ РАЗЛИЧНЫМ АСПЕКТАМ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА.....	37
РЕАЛИСТИЧЕСКИЙ МЕТОД В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПУБЛИЦИСТИКЕ И ЛИТЕРАТУРНОЙ КРИТИКЕ В. Е. МАКСИМОВА.....	41
Библиографическая ссылка	45
Информационные партнеры	46
Об электронном научно-техническом журнале "Междисциплинарные исследования в науке и образовании"	46

УДК 811.017.18

ДВОМОВНІСТЬ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ДІАСПОРНИХ УКРАЇНЦІВ.

к. пед. н., доцент Михайленко Т.В.

Інститут міжнародних відносин Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

У статті розглядається проблема двомовності діаспорних українців, функціонування української мови у канадській діаспорі на сучасному етапі, аналізується її вплив на національну самосвідомість та самовизначення діаспорних українців. Визначається специфіка мовних контактів та екстралінгвістичні причини українсько-англійського білінгвізму.

Ключові слова: двомовність, білінгвізм, міжкультурна комунікація, лінгвістична інтерференція, національна самосвідомість, діаспорні українці.

В статье рассматривается проблема двуязычия диаспорных украинцев, функционирования украинского языка в канадской диаспоре на современном этапе, анализируется его влияние на национальное самосознание и самоопределение диаспорных украинцев. Определяется специфика языковых контактов и экстралингвистические причины украинско-английского билингвизма.

Ключевые слова: двуязычие, билингвизм, межкультурная коммуникация, лингвистическая интерференция, национальное самосознание, диаспорные украинцы.

The problem of bilingualism of the Ukrainian people of diaspora, functioning of Ukrainian language in the Canadian diaspora at present time and its impact on the national self-consciousness and self-determination of the Ukrainian people of diaspora are considered in this article. The specificity of languages contacts and extra linguistic causes of Ukrainian and English bilingualism are determined in this article.

Key words: bilingualism, intercultural communication, linguistic interference, national self-consciousness, the Ukrainian people of diaspora.

Метою нашого дослідження є вивчення двомовності діаспорних українців, які зберігають українську мову у англійськомовному середовищі в канадській діаспорі, що є однією з найчисленніших українських діаспор у світі, та вплив української мови на національну самосвідомість діаспорних українців.

Мова зарубіжного українства, зокрема явище білінгвізму, є актуальним питанням сучасної лінгвістики, а вивчення мови української діаспори є актуальною проблемою соціолінгвістичного характеру. Через те, що в сучасному світі практично немає етнічно «чистих» держав, білінгвізм (функціонування й співіснування двох мов у межах однієї держави) отримав велике поширення. Джерелом білінгвізму, як правило, виступає етнічний склад суспільства, наприклад, існування в одній державі двох або більше етносів, що користуються різними мовами.

Вивчаючи мовне середовище, що склалося в Канаді, ми стикаємося з таким поняттям як неофіційний білінгвізм. Неофіційний білінгвізм відповідає ситуації, коли офіційно визнана (знову таки внаслідок законів) лише одна з двох мов, що найбільш часто використовується населенням цієї держави. Разом з тим, невизнана на рівні офіційної, друга мова продовжує вживатись значною частиною населення достатньо широко.

На сучасному етапі українська мова діаспорних українців продовжує

розвиватися не зважаючи на оточення інших мов та культур та виникнення специфічних комунікативних ситуацій, хоча вона є складним та неоднорідним організмом із великою кількістю запозичених елементів та схильністю до інтерференції. Як результат формується варіант мови, що значно відрізняється від тієї, якою сьогодні говорять в Україні.

Оскільки мова завжди обслуговує певні потреби людей як в професійній сфері, так і на сімейно-побутовому рівні, зі зміною місця проживання змінюється і зміст та частково мовна реалізація, а носії мови починають відчувати вплив іншомовного оточення, а саме стикаються з необхідністю адаптації до нового середовища. Жити за межами країни – означає адаптуватися та асимілюватися в новому суспільстві, що призведе до того, що носії мови або забудуть з часом рідну мову повністю, або прилаштують її структуру та лексику до нових соціокультурних умов, або використовуватимуть рідну мову диференційовано до певних ситуацій та потреб.

Наявність розбіжностей та відмінностей на граматичному, лексичному та фонетичному рівнях призводить до того, що українська мова діаспори сприймається мовцями з України як щось абсолютно відокремлене, незнайоме. Але слід взяти до уваги той факт, що саме українська мова діаспорних українців, яку їхні предки привезли в Канаду понад сто років тому, завдяки ізоляції від змін, що відбуваються з українською мовою в Україні протягом останніх десятиріч, зберегла в собі специфіку української мови кінця 18 століття.

Процеси розвитку двомовності в середовищі канадських українців є двобічними, тобто впливають не тільки на українську мову, змінюючи її, але й призводять до змін в англійській мові, виникає значна кількість українізмів, що в свою чергу не знижує загального рівня мовної культури діаспорних українців [11].

Як ми вбачаємо, в умовах діаспори при впливових процесах культурної асиміляції та максимальної інтеграції в мовне середовище суспільства родинні традиції щодо збереження рідної мови відіграють найважливішу роль у національному самовизначенні українських дітей та молоді. Двомовні сім'ї, де члени сім'ї рівноправні у сімейно-побутовому та мовному відношенні, створюють сприятливі умови для виховання білінгва. Добре відомий факт, що саме родина виступає тим виховним осередком, який відповідає за мовне виховання в етнічних групах, що проживають поза межами Батьківщини. Практиці народного, говіркового мовлення властива величезна кількість емоційно забарвлених, благородних, величавих слів, стійких зворотів, образних порівнянь, ідіом. Втім у родині завжди привчали до високої культури мови, логічного мислення, коректності у висловлюваннях, стриманості та зваженості, чіткості й доступності [10].

Як відмічає дослідник Б. Ажнюк [0, с. 46-84], представникам української діаспори відомий традиційний “український” зміст виразу рідна мова: українська мова – це мова батьків, дідів, а отже, мова роду. Вона є перша після народження мова, в якій справжній українець відчуває себе найвигідніше, бо він найкраще володіє нею і з якою відчуває найбільшу емоційну спорідненість; це, зрештою, основна мова нації, яка представляє відмітну ознаку члена етнічної групи. Розуміння рідної мови як мови держави, лояльним громадянином якої він себе вважає, і якою він розмовляє в будь-якій ситуації, є несуперечливим тільки для “українських” українців, але для представників української громади в Канаді воно містить у собі

принаймні сім змістовних блоків:

- перша в житті мова;
- мова матері (батьків);
- мова роду з дідів-прадіди, в генетико-антропологічна спадщина;
- мова, з якою людина ідентифікує себе у плані культурної спадщини;
- мова, з якою людина зберігає емоційний зв'язок;
- мова, в якій дана людина почуває себе комунікативно найвигідніше;
- основна мова держави, лояльним громадянином якої є дана людина [2].

Якщо для більшості українців неважко ідентифікувати себе з усіма пунктами цього багатовимірного поняття, то для більшості українців діаспори це досить складне завдання. Адже, використання української мови в більшості випадків обмежене переважно спілкуванням в сім'ї, де вона використовується залежно від мовної ситуації та тематики бесіди. Зокрема, відзначається диференційоване використання української або англійської мови у сімейно-побутовому спілкуванні між дорослими та молодшими членами сім'ї. У бесіді з дітьми дорослі, що є носіями української мови, частіше використовують саме її, а під час читання спеціальної, наукової, навчально-методичної літератури дорослі члени сім'ї переважно користуються англійською, яка є більш уживаною на такому рівні спілкування. Як наслідок, молодше покоління знає українську мову в дуже обмеженому варіанті, якій призначений для побутового та ситуативного спілкування, та не є достатнім навчання або спілкування в професійному середовищі. Українська мова, що обслуговує насамперед родинні потреби, стає все менш придатною для розмови про життя країни поселення, для обговорення соціально-політичних, інтелектуальних, професійних тем тощо. Відчувається брак термінології, ідіоматики; потужний тиск на мовців справляють і граматичні моделі домінуючої мови. Усе це лягає важким тягарем на свідомість і підсвідомість мовців, втрачається спонтанність, безпосередність мовлення, раціональне роздумування над кожним словом породжує страх перед мовою. Українські батьки відчують це не лише на власному досвіді, а й через сприйняття конфлікту між мовою та їхніми дітьми.

Навчання дітей мови, якою не користуються поза сім'єю та українською громадою, потребує пояснення і мотивації. Спонукальними чинниками для вивчення рідної мови можуть виступати прагматичні (наприклад, екзамен з іноземної мови в коледжі, перспективи працевлаштування, поїздка в Україну тощо), родинні (одруження з особою українського походження) та інші мотиви. У багатьох випадках батьки пояснюють необхідність знання мови майбутніми відвідинами України. Проте, основною спонкою до збереження мови був і нині залишається моральний обов'язок перед своїм родом і нацією. Інтелектуальний розвиток та інші практичні міркування є лише супутніми обставинами, але сам факт їхнього проникнення у сферу, яка монополює регулювалася ідеалістичними чинниками, – це прикмета світоглядної вестернізації закордонного українства [7].

Спостереження над мовною ситуацією у міжетнічних сім'ях засвідчують, що українська або англійська мова, якими спілкуються члени родини, сприяють національному самовизначенню дітей, вибір дітьми національної приналежності та їхня самоідентифікація. За словами В. Овсянико-Куликовського: “Мова народу,

народності чи діаспори – то генетичний код національної культури, запорука самобутності та самозбереження” [4]. Національна самосвідомість дітей формується під впливом таких чинників, як етнічне середовище, етнокультурна близькість та тривалість міжетнічних контактів народів, до яких належать батьки, характер культурно-побутового ладу та мовна ситуація, традиції, що склалися у родині. У ході опитування, проведеного Б. Ажнюком, переважна більшість діаспоритів, народжених в Україні (95%), без особливих вагань назвали своєю рідною мовою українську, дві мови – українську й англійську одночасно – 5%, англійську мову не назвав жодний з опитуваних. Разом з тим, майже половина представників цієї групи (45%) вважають, що людина може мати дві рідні мови, решта (55%) переконані, що слід вибрати щось одне – рідною може бути тільки одна мова. Цікаво, що серед тих, хто не визнає двох рідних мов, 27% становлять люди, в яких родинне життя не є монолітним в етномовному вимірі. Серед них є ті, в кого один з батьків є не українцем, ті, в кого неукраїнського походження чоловік або жінка, ті, чиї діти зовсім не знають української мови тощо [2].

Інакший розподіл лояльностей у представників українства, народжених поза Україною. Українську мову за рідну визнає лише половина опитаних – 51%, вважає рідними обидві мови – 36%; ті, хто ідентифікує себе насамперед з англійською мовою, становлять 13%. Ще ліберальнішими є погляди щодо можливості співіснування двох рідних мов. Позитивну відповідь на це запитання дали 90% опитаних, негативну – тільки 10%. Із цих останніх 25% походять з етнічно неоднорідних сімей [2].

Як ми бачимо за результатами проведеного дослідження, мови, з якими відчують емоційну спорідненість представники діаспори, можуть не завжди збігатися з тими етнонаціональними спільнотами, з якими вони себе ідентифікують. Особливе значення для мовного самовизначення має ступінь володіння тією чи іншою мовою. Від мовної компетенції залежить, наскільки вільно й органічно почуває себе дана особа у тій чи іншій мовній стихії. Рівень мовної компетенції в кожній з мов протягом життя конкретного індивіда зазнає змін. Мова дитинства у зрілому віці нерідко занепадає. Іноді, навпаки, завдяки відвідинам історичної Батьківщини або через якісь інші обставини (одруження) володіння мовою відновлюється.

Як свідчать дослідники, в змішаних родинях, коли спілкуються і українці, і канадці, то є необхідність для порозуміння використовувати зрозумілу для всіх мову – англійську. У етнічно однорідних сім'ях непоодинокі випадки, коли з батьком та матір'ю дитина спілкується різними мовами. Це може викликатися належністю кожного з батьків до різних еміграційних поколінь, а також індивідуальними уподобаннями батьків і дітей. Навіть якщо обоє батьків належать до того самого еміграційного покоління, їхній до еміграційний та поеміграційний стаж має суттєво впливати на моделі мовної поведінки.

Мовний режим у переважній більшості випадків зумовлений не тільки особою співрозмовника, а й обговорюваною тематикою. Інтелектуально вибагливіші теми, що потребують знання спеціальної термінології, стилістичних нюансів мови, володіння значним словниковим запасом і складним синтаксисом, зручніше для багатьох обговорювати по-англійськи. Також, однією з головних причин переходу

дітей і молоді на мову оточення виступає етикет, бо зрозуміло, що в спілкуванні є дуже важливий аспект – розуміння одним співрозмовником іншого.

Отже, на сьогодні в українській громаді Канади залишилося мало тих, хто приїхав з України і володіє сучасною українською мовою в повному обсязі, але сприятливі умови для її вивчення існують. Українська мова, обмежена рамками виключно домашнього вжитку в англomовному середовищі, значно послабила зв'язки з більшою частиною лексики, що не становила активного щоденного словникового мінімуму. Склалася ситуація, за якої, будучи дітьми, нащадки емігрантів з України, хоча і вивчали насамперед мову предків, проте, живучи, навчаючись та працюючи у середовищі з першорядною англійською мовою так і не опанували значного лексичного запасу української мови.

Як свідчать літературні джерела, сьогодні розраховувати на повномасштабне відновлення української мови зі збереженням всіх етносоціальних мовних функцій серед дітей канадських українців не можливо, йдеться хоча б про поверхове її розуміння та відродження якихось символічних функцій. На подібний результат розраховане й навчання в школах українознавства тих дітей, чий батьки вже не користуються, чи тільки зрідка користуються в родинному спілкуванні українською мовою [9].

Дослідниця Зеленська Л. зазначає, що серед батьків спостерігається і тенденція покладатися на школу в усьому, що стосується мови. Батьки посилають дітей до суботньої школи або в Пласт чи інші організації і потім мають претензії до вихователів чи вчителів, що дитина не оволоділа мовою [6].

Але чимало хто з батьків стурбовані питанням, які методи застосовувати, щоб дітей заохотити спілкуватися українською мовою. Першочерговим завданням канадських українців є боротьба з асиміляцією, культурний розвиток громад. Зокрема, наголошується на важливості вивчення молоддю українського походження української мови; необхідності забезпечення перекладів англійською мовою історії України, історії української літератури, історії української музики та інших важливих українознавчих матеріалів з метою ознайомлення широких кіл громадськості Канади з нашою країною, її традиціями, здобутками та ін.

Продуктивним методом роботи у цьому напрямку є створення літніх молодіжних таборів для української молоді, організація спільних українсько-канадських заходів, що сприяє збереженню української мови в англomовному середовищі. У багатьох українських громадах Канади можна почути регулярні радіопередачі українською мовою, а також україномовні релігійні радіотрансляції, які оплачуються українськими церквами. В 70-х роках у деяких містах Канади було розпочато показ телепрограм для українських громад та створено україномовну передачу для дітей.

Важлива роль у протистоянні процесам культурної та мовної асиміляції, запобіганню зникненню українського етносу в Канаді (на кінець XIX століття український етнос у Канаді представляє п'яту по кількості етнічну групу після англійців, французів, італійців і німців) відводиться до актуалізації білінгвізму серед діаспорних українців, до збереження української мови, що сприяє національному відродженню українців, бо лише завдяки рідній мові можна глибше пізнати психологію і національний дух українців.

Список літератури:

1. Абулова Е. Иностранные языки в современном мире / Е.А. Абулова, Г.Г. Лобжанидзе // Сим. № 16. Коммуникациология и риторика в поликультурном контексте. – 2004 // <http://pn.pglu.ru/>
2. Ажнюк Б. Мовна єдність нації: діаспора й Україна / Б. Ажнюк. – К.: Рідна мова, 1999. – 451 с.
3. Вівчарик М. Українці в світі: східна і західна діаспора / М. Вівчарик // Український історичний журнал. – 1993. – № 11, 12. – 57-67
4. Голубничий В. Суть української культури й українська культура в діаспорі: Доповідь на підготовчій сесії для справ культури в Торонто 30-го березня 1964 року / В. Голубничий. – Торонто: Об'єднання укр. педагогів Канади, 1965. – 51 с.
5. Дробижева Л. Национальное самосознание: база формування и соціально-культурні стимули розвитку / Л. Дробижева // Советская этнография. – 1985. – № 5. – С. 3-16.
6. Зелеська Л. Аспект збереження українськості / Л. Зелеська // Пластковий шлях. – Торонто. – 1979. – № 3. – С. 47.
7. Кафарський В., Савчук Б. Етнологія. Підручник / В. Кафарський, Б. Савчук. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 432 с.
8. Мечковская Н. Социальная лингвистика / Н.Б. Мечковская. – 2-е изд., испр. – М.: Аспект-Пресс, 2000. – 208 с.
9. Саварин П. Двомовні садочки та українсько-англійські школи в Едмонтон / П. Саварин // Західноукраїнський збірник. – Ч. 2. – Едмонтон, 1975. – С. 280-286.
10. Школьник В. Украинская диаспора: проблемы и перспективы / В. Школьник // Философская и социологическая мысль. – 1991. – № 10. – С. 37-44.
11. Diebold A. The Consequences of Early Bilingualism in Cognitive Development and Personality Formation / A. Diebold // The Study of Personality. An Interdisciplinary Appraisal. – New York, 1966. – P. 218-245.
12. Inglehart R. Culture Shift in Advanced Industrial Society / R. Inglehart. – New Jersey: Princeton University press, – 1990. – 482 p.

УДК 811.11'322+81'373.612.2

КОРЕЛЯЦІЯ ОРІЄНТАЦІЙНИХ ТА ОНТОЛОГІЧНИХ МЕТАФОР В ІНТЕРФЕЙСІ ПРОГРАМИ MICROSOFT WORD

аспірант Новак В.Р.

Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки

Науковий керівник – док.філ.наук, доцент Біскуб І.П.

Метафора набуває суттєвого значення у такій галузі людської діяльності як сфера інформаційних технологій. Як засіб номінації метафора широко використовується для позначення специфічних понять програмного забезпечення. Незважаючи на широке розповсюдження метафори у галузі комп'ютерних технологій, її роль у цій сфері все ще не є достатньо вивченою, що переважно

пояснюється обмеженістю експериментальних даних щодо ефективності її використання.

З появою класифікації метафор, запропонованої Дж.Лакофом та М.Джонсоном (1980), питання вживання метафор у інтерфейсах користувача набуває актуальності в наукових колах. З'являються нові класифікації, формулюються правила створення нових інтерфейсів, в яких невід'ємним компонентом є метафора, розвиваються ідеї за та проти широкого вживання метафор в інтерфейсах користувача. Тому **актуальним** стає питання аналізу вживання метафор у найрозповсюдженішому текстовому редакторі Microsoft Word.

В нашому дослідженні ми робимо спробу продемонструвати ефективність використання онтологічних метафор у поєднанні із орієнтаційними на прикладі їх застосування та функціонування в інтерфейсі користувача програми Microsoft Word.

Природність метафори для людського мислення, її поширеність у мові та логічна обґрунтованість, будучи перенесеними на комп'ютерні інтерфейси, допомагають користувачам-новачкам швидко ознайомитись з тим, як працює комп'ютерна система, полегшують навігацію та доступ до інформації, забезпечуючи візуальну та тактильну зручність та простоту використання.

За Дж.Лакофом, орієнтаційними метафорами є поняття, пов'язані з просторовою орієнтацією, із протиставленнями на зразок «верх-низ», «всередині-назовні», «попереду-позаду», «центральний-периферійний» та ін. [3] За допомогою орієнтаційних метафор звичайне для користувача розуміння просторовості використовується для передачі корисної інформації, особливо тієї, що стосується навігації, квантифікації та пріоритетності.

В текстовому редакторі Microsoft Word орієнтаційні метафори реалізуються, наприклад, у смузі прокручування, за допомогою якої користувач «просувається» догори чи донизу документа («верх-низ»). Орієнтація «зліва-справа» в широкому розумінні застосовується у притаманному представникам західних культур читанні та письмі зліва направо. Відповідно до цього в панелі меню найуживаніші функції з'являються зліва (*file>home>insert*) і логічно завершуються менш вживаними (*mailings>review>view*).

Слід також відзначити, що дана група просторових метафор набуває часового забарвлення у протиставленні «зліва—позаду» і «справа—попереду». У програмі Microsoft Word це наочно представлено в іконічних зображеннях стрілки, що вказує назад, позначаючи функцію *undo/back* (відмінити чи повернутися назад), та додатково стрілки, що вказує вперед для функції *previous/next* (попередній/наступний).

Такі орієнтаційні протиставлення походять з того, що тіло людини має певні якості та функціонує певним чином у фізичному середовищі, що її оточує. Так само як і орієнтаційні метафори, основні онтологічні метафори базуються на системному співставленні понять в межах життєвого досвіду людини. Основу онтологічних метафор складають дані людського досвіду, пов'язані з фізичними об'єктами (зокрема людським тілом).

Говорячи про кореляцію орієнтаційних та онтологічних метафор, варто зупинитися на поняттях горизонтальності та вертикальності. На перший погляд виключно орієнтаційні, ці поняття тісно пов'язані з людським досвідом

прямоходіння (вертикальність) та говоріння (горизонтальність). Людина говорить лінійно (одні слова передують іншим), що корелюється з часом, який метафорично концептуалізується в термінах простору. Тому природньою стає метафорична концептуалізація мови з простором, яка посилюється нашою системою письма.

Для надання дискретності фізичним явищам людині властиво накладати на них штучні кордони. Це впливає з того, що як фізичні об'єкти ми обмежені поверхнею шкіри. Онтологічна метафора «контейнер» походить саме з людського сприйняття світу «зсередини-назовні». В інтерфейсі користувача з її допомогою поєднуються системні поняття з такими основними категоріями існування у фізичному світі, як речовина, об'єкт, контейнер та сутність.

В інтерфейсі текстового редактора Microsoft Word прикладами онтологічних метафор «об'єкт» виступають *Window, Document, File, Folder, Page, Bookmark, Thumbnail, Ruler, Clipboard, Document Map* та ін. Деякі «об'єкти» виступають водночас і «контейнерами» (*Document, Folder, File, Toolbox, Textbox* та ін.) [1, с.136].

Притаманне людям поняття територіальності реалізується в інтерфейсі за допомогою онтологічної метафори-«контейнера» *Field (поле)*. В документах графічного редактора Microsoft Word *Field* вживається для позначення простору, наявного для введення певного типу інформації. Таким чином, спостерігаємо кореляцію просторових та онтологічних метафор, що проявляється також у понятті *visual field*, яке концептуалізується користувачами як «контейнер», оскільки людина концептуалізує те, що бачить, як таке, що знаходиться всередині (у нашому випадку – документа).

Застосування даної метафори в графічному інтерфейсі розповсюджується на сприйняття користувачами графічної інформації як такої, на яку можна подивитися крізь певні рамки чи лінзи. Звідси походять метафори «*windows*» (вікна), «*panning*» (горизонтальна прокрутка зображення, що не вміщається на екран), «*zooming*» (збільшення/зменшення вигляду документа) та «*fish-eye view*» (ширококутовий вид).

«*Zooming*» використовується для отримання ніби наближеного до користувача у просторі зображення. Візуальне поле таким чином отримує центр уваги та прилеглі до нього зони. Отже, онтологічна метафора «*container*» (реалізована через *visual field*) корелюється із орієнтаційними метафоричними протиставленнями «*center-periphery*» та «*near-far*». Оскільки зміна візуального сприйняття вимагає певного руху тіла по відношенню до об'єкта чи навпаки, введення певних частин документа у поле зору в графічному інтерфейсі природньо та зрозуміло для користувача реалізується за допомогою метафори «*zooming*». [2]

Проаналізувавши моделі мовних засобів, які використовуються в графічному інтерфейсі програми Microsoft Word, ми виділили онтологічні та орієнтаційні метафори, яким властива зрозумілість, логічність та широке застосування. Просторова орієнтація є базовою для адекватного сприйняття людиною середовища, що її оточує. Бачення світу, аналіз його об'єктів, сутностей та явищ крізь призму власного тіла сприяє утворенню та функціонуванню різноманітних метафоричних понять. Дослідивши поєднання основних онтологічних та орієнтаційних метафор в інтерфейсі програми Microsoft Word, ми дійшли висновку, що така кореляція є дієвою. Вдале застосування у графічному інтерфейсі концептуально не нових для користувача метафор полегшує розуміння програмного забезпечення та сприяє

ефективній взаємодії людини й комп'ютера.

Список використаної літератури:

1. Біскуб І. П. Англомовний дискурс програмного забезпечення як модель мовленнєвої взаємодії людини й комп'ютера. — Луцьк: РВВ ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. — 387с.
2. Kuhn, W. Are Displays Maps or Views? // In Proceedings of ACSM-ASPRS Auto-Carto 10, Baltimore, Maryland: American Congress on Surveying and Mapping, vol. 6, 1991. — P.261-274.
3. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. — Chicago: University of Chicago Press, 1980. — 242 p.

ФУНКЦИИ СИНОНИМИИ В ТЕКСТЕ РОМАНА И.ИЛЬФА И Е.ПЕТРОВА «ДВЕНАДЦАТЬ СТУЛЬЕВ»

Александрова М.А.
Студент СурГПУ

Научный руководитель – к.филол.н. Зворыгина О.И.

Роман И.Ильфа и Е.Петрова «Двенадцать стульев», написанный более полувека назад, не перестает привлекать читателей живостью своего языка, свежестью и яркостью изображения персонажей. В этой статье мы рассмотрим основные функции синонимии в тексте этого великого романа-фельетона.

Для начала обратимся к теории. Языковед И.Б. Голуб считает, что синонимы в художественном тексте должны:

1. Быть средством наиболее точного выражения мысли (*Подстригать – посягать на локоны – отхватить*);
2. Разъяснять смысл словоформы (*Но самые могучие когда помирают, железнодорожные кондуктора или из начальства кто, то считается, что дуба дал*);
3. Сопоставлять обозначаемые ими понятия (*Старушки, они всегда преставляются... Или Богу душу отдают, – это смотря какая старушка*);
4. Противопоставлять (иногда) несколько понятий друг другу (*А который человек торговый, бывшей купеческой гильдии, тот, значит, приказал долго жить*. Ср.: *А если кто чином поменьше, дворник, например, или кто из крестьян, про того говорят: перекинулся или ноги протянул*);
5. Градуировать (обычно какие-либо события, ощущения и т.д.) (*Но взгляд незнакомца был так чист, так ясен, что рука администратора сама отвела Остапу два места в одиннадцатом ряду*).

Приведённые выше примеры, на наш взгляд, отлично поясняют суть функционирования синонимов в романе «Двенадцать стульев». Определённо сказать, какие функции преобладают, нельзя, поскольку одна и та же синонимическая пара (синонимический ряд) могут выполнять несколько функций одновременно. Например, синонимы *мещанин – провинциальный простофиля* в

данном контексте одновременно и уточняют мысль, и разъясняют смысл словоформы: *Как я не люблю, – заметил Остап, – этих мещан, провинциальных простофиль!* Поэтому категоричных заявлений по этому поводу делать не следует.

Стоит несколько слов сказать о контекстуальных синонимах. Этот вид синонимии очень популярен в творчестве И.Ильфа и Е.Петрова, и это нашло своё выражение в исследуемом романе. И хотя профессор И.Б.Голуб считает, что «справедливо критикуется выделение» такого вида синонимии, мы придерживаемся мнения, что в данном случае избежать упоминания о нём было бы грубой ошибкой. По определению, взятому из того же труда И.Б. Голуб, контекстуальные (функционально-речевые) синонимы – это те, «к которым относят слова, сближаемые по значению только в определённом контексте».

В тексте романа «Двенадцать стульев» таких синонимов можно найти немало: *подстригать – посягать на локоны, мещанин – провинциальный простофиля, мадам Грицацуева – знойная женщина – мечта поэта – субтропики – брильянтовая вдовушка* и т.д.

Их присутствие, мы считаем, можно объяснить следующим фактором: творчество Ильи Ильфа и Евгения Петрова (настоящие имена Иехиел-Лейб Арьевиц Файнзильберг и Евгений Петрович Катаев) ознаменовало собой век открытий, творческих поисков – XX век. Именно эпоха, в которую выпало жить и трудиться этим писателям, сформировала их стиль и подвигла к открытиям в области лингвистики, которые и были исследованы нами в этой работе.

Авторы романа «Двенадцать стульев» расширяют синонимические ряды по сравнению с теми, которые представлены в словарях (Александрова З.Е. Словарь синонимов русского языка. – М., «Советская энциклопедия». 1975; Евгеньева А.П. Словарь синонимов. - Л., 1975).

Следует отметить многообразие функций синонимов-существительных в данном произведении (и в русском языке в целом). Они варьируются – от разъяснения смысла словоформы до создания смысловой градации.

В произведении, являющемся материалом настоящего исследования, выявлены такие типы синонимов, как:

- идеографические (*закрыть – запретить*);
- эмоционально-оценочные (*Полесов – гангрена – ворюга – гадюка семибатьюшная со средним образованием – гениальный слесарь – гусар-одиночка с мотором – брандмейстер*);
- стилистические (*умереть – представиться – Богу душу отдать – в ящик сыграть – приказать долго жить – перекинуться – ноги протянуть – дуба дать – гигнутья – почитать – спать вечным сном*);
- различающиеся образностью (*дети улицы-цветы на асфальте*);
- различающиеся степенью современности (*гонец-вестник*);
- с разной сферой употребления (*кладоискатель в образе ангела – батюшка – священник – святой отец – архиепископ*).

Путём использования статистического метода мы констатировали тот факт, что в романе преобладают синонимы-существительные; это, на наш взгляд, связано с тем, что авторы обращают внимание на прорисовку героев (где, как мы уже

отмечали, доминируют представители сильного пола).

Изучив полученные данные, можем сделать некоторые выводы:

1) Преобладают именные части речи (в частности, имена существительные: 39 синонимических рядов);

2) Явное доминирование слов, относящихся к мужскому роду; это замечено как в именах существительных, так в именах прилагательных.

Первое наблюдение можно прокомментировать следующим образом: несмотря на обилие и разнообразие действий, описываемых в романе, лидирующее место в тексте занимают портретные характеристики, описание героев. Авторы уделяют внимание самым, казалось бы, незначительным деталям (беседа с дворником, описание духового оркестра на теплоходе и т.д.); но именно эти детали и придают тот неповторимый колорит писательской манере И.Ильфа и Е.Петрова. В качестве примера можно привести уже упомянутую сцену игры необычного духового оркестра театра «Колумб»; в этом сравнительно небольшом эпизоде авторы проявляют своё литературное дарование, прибегая к синонимии, вследствие чего образуется полноценный синонимический ряд: *Кружка Эсмарха – аптекарская принадлежность – клистирная кружка – ночная посуда*. Доминантой здесь выступает наиболее нейтральное понятие «*кружка Эсмарха*», в дальнейшем словосочетания начинают приобретать эмоционально-оценочный характер. Приведём краткую словарную справку: «Кружка Эсмарха – медицинский инструмент, приспособление <...> для очищения и промывания прямой кишки и толстой кишки; представляет собой стеклянную, фаянсовую или металлическую кружку ёмкостью 1-3 литра, с гибкой резиновой отводной трубкой длиной до 2 метров. Изобретение немецкого медика Ф. А. Эсмарха». Сочетание «ночная посуда» существенно отличается как по стилю, так и по степени выраженности эмоциональной окраски. Вообще это понятие используется сугубо с целью характеристики духового оркестра как персонажа романа. Оно придаёт оркестру (в его состав входят люди, исключительно преклоняющиеся перед инновациями) некоторые черты, которые свойственны некоторому слою населения нашей страны в целом. Таким образом, мы можем смело утверждать, что Илья Ильф и Евгений Петров путём добавления такого образа достигли определённых глобальных целей, отнюдь не ограничивающихся рамками сюжета романа.

Вопрос о функционировании синонимов в романе И.Ильфа и Е.Петрова открыт в перспективу, поскольку очевидно, что синонимы-глаголы, синонимы-прилагательные выполняют не менее значимые функции в повествовании.

Список литературы:

1. Александрова З.Е. Словарь синонимов русского языка. – М., «Советская энциклопедия». 1975.
2. Голуб И.Б. Стилистика русского языка. – 2-е изд., испр. – М.: Рольф, 1999. – 448 с.
3. Голуб, И.Б. Русский язык и культура речи: учеб. для вузов / И.Б. Голуб. - М.: Логос, 2001. - 432 с.
4. Ильф И., Петров Е. Двенадцать стульев. Золотой теленок: Романы. Записные книжки. – М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1999. – 752 с. (Серия «Русская классика. XX век»).

УДК 001.4

ТЕРМІНОЗНАВСТВО ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

д-р техн. наук, проф., академік УНГА Гінзбург М. Д., Коваленко С. Є.

Доведено, що термінознавство є самостійною міждисциплінарною цариною знань, і досліджено її зв'язки з іншими науковими напрямками. Проаналізовано творення, упорядковування та стандартизування термінології і з'ясовано роль, яку в цьому процесі відіграють фахівці предметної науки, термінологи та стандартизатори. Показано, що виникла, упорядкована та застандартизована термінологія відповідає трьом рівням норми: наявному, рекомендованому та обов'язковому, а упорядковування та стандартизування термінології можна розглядати як процес поступового унормовування (початкового та додаткового). Надано класифікацію джерел упорядкованої та застандартизованої термінології. Уточнено предмет досліджування термінознавства.

Ключові слова: термін, поняття, термінознавство, поняттєва система, терміносистема, фахові тексти

«Термінологія утворює достатньо автономну знакову систему всередині системи мови і здійснює специфічні функції механізму спілкування, що обслуговує та забезпечує рух наукової та технічної думки» (наш переклад – М. Г., С. К.)

Б. М. Головін (цитуюмо за [1, с. 81])

«Правильне називання стає умовою правильного мислення» (наш переклад – М. Г., С. К.)

Г. О. Винокур (цитуюмо за [1, с. 81])

Вступ. Поділ наукового знання на окремі царини знань (наукові дисципліни) виник ще у Стародавній Греції. Дисциплінарна організація науки набула поширення в XVII-XIX ст. як спосіб зберігання та передавання великих обсягів фахових знань, нагромаджених у Європі з епохи Відродження [2, с. 450-451]. Однією з провідних тенденцій сучасного етапу розвитку науки є подальша спеціалізація і, як наслідок, відокремлювання царин знань однієї від одної. Так, в Україні станом на 01.09.2012 є 496 наукових спеціальностей, за якими готують наукові кадри, захищають дисертації на здобуття наукових ступенів кандидата й доктора наук, присуджують наукові ступені та присвоюють учені звання [3].

Кожна наукова дисципліна, наприклад, *біологія, приладобудування, мовознавство* чи *економіка*, має власні предмет та методи досліджування й не ставить собі за мету замінити ними специфічні методи інших наук, які використовують свій інструментарій. Проте в матеріальному і духовному світі все взаємопов'язано, що спричинює появу та швидкий розвиток пізнавальних підходів і методів на межі різних наукових дисциплін. Із таких підходів і методів з часом виокремлюються міждисциплінарні царини знань. Цей процес відображає інтегративні тенденції у розвитку науки [2, с. 374]. Наприклад, **математична фізика** – теорія математичних моделей фізичних явищ – посідає окреме місце і в математиці, і у фізиці, перебуваючи на стику цих наук. Математична фізика тісно

пов'язана з фізикою в тій частині, яка стосується побудови математичних моделей великих класів фізичних явищ, а з математикою – щодо методів, за допомогою яких ці моделі вивчають [4, т. 15, с. 484]. Те саме на стику фізики і хімії. Наприклад, **фізична хімія** пояснює хімічні явища й установлює їхні закономірності, ґрунтуючись на загальних принципах фізики (термодинаміки, статистичної фізики, кінетичної теорії речовини) [4, т. 27, с. 368; 5, с. 621], а **хімічна фізика** вивчає будову і перетворювання хімічних речовин за допомогою методів нових розділів фізики: атомної фізики та квантової механіки [4, т. 28, с. 266].

Характерною ознакою виникнення міждисциплінарної царини знань є поява **власного предмета досліджування** та осмислення його **спеціальними теоріями**, які пояснюють факти, що його стосуються, і мають **власний поняттєвий апарат**. Виникла міждисциплінарна царина знань починає створювати **власні продукти**, відмінні від продуктів інших наук, зокрема «батьківських».

Мета цієї статті – довести міждисциплінарний характер термінознавства та застосовність його методів для побудови терміносистем різних царин знань, дослідити процес **творення, упорядковування і стандартизування** термінології, дати класифікацію джерел термінології та уточнити предмет досліджування термінознавства.

1. ЩО ТАКЕ ТЕРМІНОЗНАВСТВО?

Згідно з [6, п. 3.5.2] **термінознавство** (*англ.* terminology, terminology science; *рос.* терминоведение) – це наука, що досліджує структуру, творення, розвиток, уживання та підтримування **термінологій** у різних **предметних сферах**. На думку В. М. Лейчика [7, с. 138-140], предметом досліджування термінознавства є **термін** (як позначка окремого **поняття** засобами природної мови) та **термінологія** (як множина **термінів**, що позначає **поняття** певної царини знань). Проте, як доведено нижче, предмет досліджування термінознавства значно ширший.

Оскільки **термін** – це слово або словосполука певної природної мови, то збирати і вивчати термінологію почали в надрах **мовознавства** (точніше **лексикології**¹). У подальшому цей науковий напрям, який набув назви **термінознавство**, розвинувся у самостійну міждисциплінарну царину знань, що перебуває в «точці перетину» чотирьох груп наук [7, с. 13, 218-219] (рис. 1):

- 1) логіко-філософських;
- 2) математико-інформаційних;
- 3) мовознавчих;
- 4) предметних (природничих, технічних, суспільних та гуманітарних)².

¹ **Лексикологія** (*гр.* lexikos – словниковий і logos – учення) – розділ мовознавства, що вивчає словниковий склад мови [8, с. 83].

² За предметом досліджування зазвичай виділяють чотири великі групи дисциплін: **природничі, технічні, гуманітарні та суспільні. Природничі науки** (*англ.* natural sciences) – це сукупність наук про природу, які вивчають будову, властивості й перетворювання неживої та живої природи, ґрунтуючись на вимірюванні й рахуванні (*математика, механіка, фізика, астрономія, інформатика та кібернетика, хімія, біологія, геологія, географія, сільськогосподарські, ветеринарні, медичні науки* тощо). **Технічні науки** (*англ.* engineering) – це сукупність дисциплін, що вивчають закономірності розвитку техніки та технологій і визначають способи найкращого їх використання (*металургія, машинознавство, приборобудування й енергетика, геодезія та гірництво,*

Зауважимо, що логіко-філософські та математико-інформаційні дисципліни є методологічними³ для багатьох царин знань і, зокрема, базовими для термінознавства, а зв'язок з мовознавством зумовлений тим, що термінознавство є науковою дисципліною, яка для розв'язування позамовних завдань використовує саме природну мову [7, с. 153-165, 223].

Рисунок 1 – Місце термінознавства в системі сучасних наук

На рис. 1 показано, що термінознавство має подвійний зв'язок з першими трьома групами наук.

По-перше, воно широко використовує поняття та методи досліджування різних «батьківських» наук і запозичає деякі їхні терміни. Так, ґрунтуючись на категоріях і методах **філософії**, виділяють та досліджують основні категорії позамовної дійсності (зокрема процесові поняття). Методи **логіки** забезпечують взаємозв'язки понять різних предметних сфер і логічну правильність їхніх класифікацій та сформульованих дефініцій.

Загальновизнано, що «батьківською» для термінознавства наукою є також **системологія**⁴, або **загальна теорія систем**, оскільки однією з основних вимог до терміна та дефініції є системність – ані термін, ані поняття не існують самі по собі, а є елементами певних систем. Зважаючи на це, методологічно вельми потрібним для термінознавства є системний підхід, який виходить з первинності цілого (системи) і вторинності її складників (елементів) [9, с. 10].

Для досліджування термінології широко застосовують **математичні методи** (передусім теорію множин, теорію графів, статистичні методи тощо), а для побудови інформаційних моделей (див. далі), нагромадження, зберігання та передавання термінологічної інформації – методи **інформатики**.

транспорт і зв'язок, будівництво й архітектура, військові науки тощо). **Суспільні науки** (англ. social sciences) – це сукупність дисциплін, що вивчають суспільство загалом та окремі його підсистеми, їхню структуру, розвиток тощо (*економіка, правознавство, національна безпека, державне управління, соціологія, політологія* тощо). **Гуманітарні науки** (англ. humanities) – це сукупність наук про форми відбивання реального світу у свідомості, які вивчають продукти духовної творчої діяльності людини (*мовознавство, літературознавство, мистецтвознавство* тощо). За предметом і методологією досліджування суспільні та гуманітарні науки часто перетинаються.

³ **Методологічні дисципліни** – дисципліни, які розробляють методи і засоби пізнання, фіксування та оброблення знань, що їх широко використовують різні предметні науки для досліджування своїх предметних сфер.

⁴ **Системологія** (гр. systēma – ціле, складене з частин, і logos – учення) – загальнонауковий методологічний напрям, пов'язаний з дослідженням сукупності філософських, теоретичних, конкретно-наукових і прикладних питань аналізу й синтезу складних систем довільної природи [10, с. 8]. Системний підхід є конкретизацією принципів діалектики [4, т. 23, с. 477].

Методи **семіотики**⁵ дають змогу забезпечувати єдність форми та змісту термінів, досліджувати різноманітні відношення між термінами як знаками, між термінами, поняттями і об'єктами, між термінами та іншими знаками фахових мов (номенклатурними та власними назвами, умовними позначками тощо), обґрунтовувати вибір певного терміна як знака (коли це неможливо зробити лінгвістичними методами) [7, с. 158].

Термінознавство також широко використовує поняття та методи **мовознавства**, оскільки **терміносистема**⁶ та **система дефініцій**⁷ – це дві інформаційні моделі предметної сфери (**згорнута** і **розгорнута**), побудовані мовними засобами, хоча вони й ґрунтуються на позамовних принципах [7, с. 223]. Зважаючи на це термінознавство пов'язане як із «традиційними» розділами мовознавства (граматикою – морфологією та синтаксисом, лексикологією, словотвором, фонетикою тощо), так і з відносно новими напрямками, зокрема виділеними на рис. 1⁸.

По-друге, термінознавство обслуговує «батьківські» дисципліни так само, як інші природничі, технічні, суспільні та гуманітарні науки, надаючи їм свої продукти (**поняттєві системи**⁹, зафіксовані як **терміносистеми** та **системи дефініцій**), відмінні від продуктів інших наук, зокрема «батьківських».

Сформулювати наукову теорію у будь-якій царині знань або узагальнити виробничу практику неможливо, не використовуючи однозначно зрозумілої та несуперечливої термінології. Тож саме **термінознавство** є тією методологічною дисципліною, яка надає кожній царині знань своє методичне забезпечення (рис. 2) – методи побудови **терміносистем** і **систем дефініцій**. Щоб розробити такі методи, термінознавство спочатку використовувало поняття та методи «батьківських наук». Потім, на підставі узагальнення набутого досвіду, у межах термінознавства сформувалися **спеціальні теорії** (наприклад, теорія подавання процесових понять), які пояснюють факти, що стосуються

⁵ **Семіотика** (гр. *sēmeiōtikón*, від *sēmeíon* – знак, ознака) – наука, що досліджує властивості знаків і знакових систем (природних та штучних мов). [4, т. 23, с. 236-237]. Семіотику можна вважати як математико-інформаційною наукою (оскільки знак - це носій інформації, а знакові системи широко використовують для зберігання та передавання інформації), так і мовознавчою дисципліною (оскільки природна мова є однією з найважливіших знакових систем). Це знайшло своє відбиття в Універсальній десятковій класифікації, де **семіотика** має код **519.76** і належить до **математичної кібернетики** (код 519.7) та код **801.7:81'22** і належить до **допоміжних філологічних дисциплін** (код **801.7**) [11].

⁶ **Терміносистема** – відносно замкнена, кількісно обмежена множина **термінів**, що відбиває **поняттєву систему** певної предметної сфери на відповідному етапі її розвитку [12, п. 3.1].

⁷ **Дефініція** (синонім – **визначення поняття**) (*англ.* definition) – словесний опис деякого **поняття**, що дає змогу відрізнити його від пов'язаних понять [6, п. 3.3.1]. На нашу думку, через багатозначність терміна **визначення** доцільно надавати перевагу терміну **дефініція**.

⁸ **Досліджування фахових мов** – це напрям у мовознавстві, який вивчає побудову мов певних предметних сфер, їхні особливості та відмінності від мов інших предметних сфер тощо [16, с. 138]. **Аспектологія** – це напрям у мовознавстві, що вивчає дієслівний вид (аспект) у системі його опозицій і кореляцій, спектр значень і функцій дієслів, які не мають видових пар, і суміжні з видом категорії (роди дії), а також аспектуально важливі засоби контексту [17, с. 46]. **Функційна граматика** – це напрям у мовознавстві, який досліджує категорійно-функційну специфіку різнорівневих одиниць мовної системи та їхнє функціонування в мовленні, використовуючи двовекторний підхід: від мовного засобу до сукупності його функцій – і зворотний – від функції до сукупності засобів різних мовних рівнів, що їх виконують [17, с. 779]. **Когнітивна лінгвістика** – це напрям у мовознавстві, у якому функціонування мови розглядають як різновид пізнавальної діяльності, а структури та механізми людської свідомості досліджують через мовні явища [18, с. 258].

⁹ **Поняттєва система** (*англ.* concept system) – множина **понять**, структурована відповідно до наявних між ними зв'язків [6, п. 3.2.11].

предмета досліджування термінознавства, і мають **власний поняттєвий апарат**.

Розрізняють **теоретичне та прикладне термінознавство** [7, с. 175] і конкретну **термінологічну роботу**¹⁰. Перше вивчає сутність терміна та терміносистеми, загальні підходи й методи їх побудови, закономірності розвитку в контексті розвитку певної мови тощо. Друге, ґрунтуючись на здобутках теоретичного термінознавства та узагальненні практичного досвіду термінологічної роботи, виробляє методики збирання, описування, опрацювання і подавання понять та відповідних термінів певних царин знань. Зокрема такі методики містять міжнародні стандарти ISO 704:2009 [13], ISO 10241-1:2011 [14] та ISO 10241-2:2012 [15]. Третє, використовуючи напрацьовані методики, розбудовує терміносистеми конкретних царин знань.

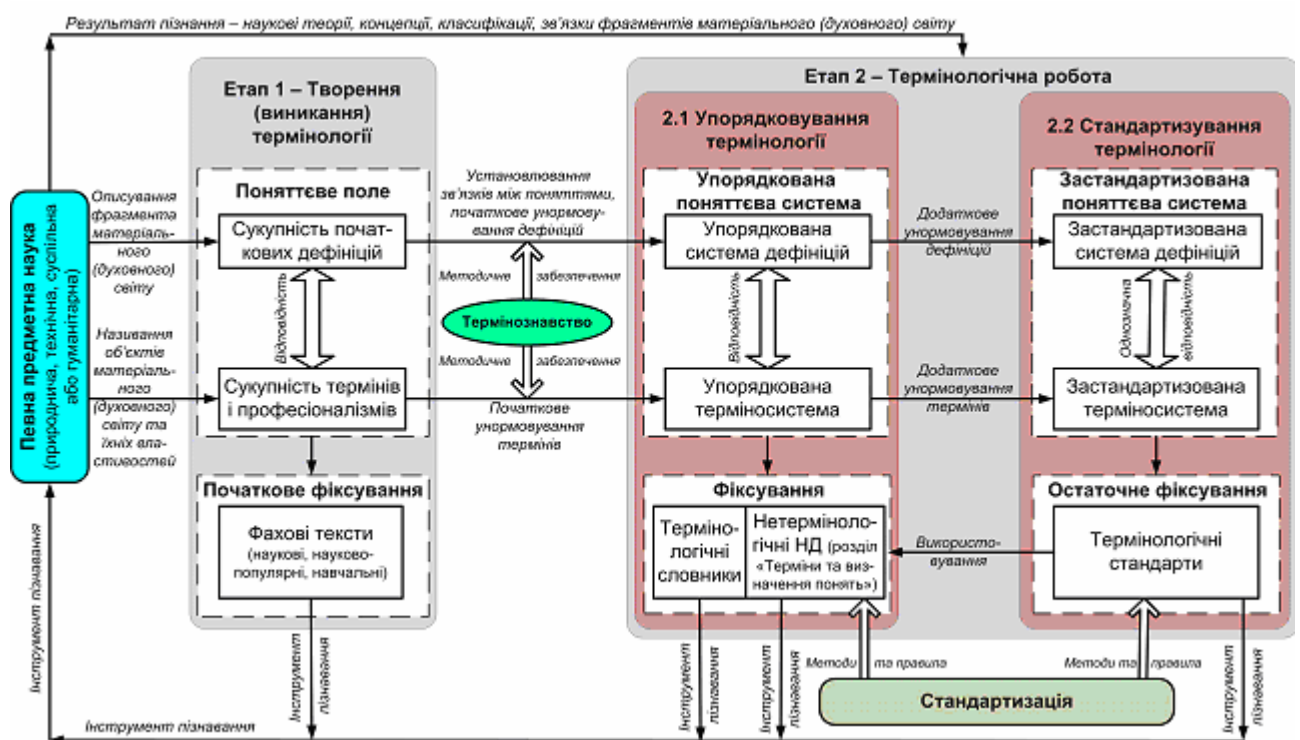

Рисунок 2 – Побудова конкретних поняттєвих систем і терміносистем

2. ТВОРЕННЯ, УПОРЯДКОВУВАННЯ ТА СТАНДАРТИЗУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Мова – це засіб, за допомогою якого людина фіксує та осмислює всю інформацію, що надходить до неї різними каналами [1, с. 11]. З огляду на це, **термінологія** – це одночасно і результат наукових досліджень (оскільки відбиває досліджені факти та їх теоретичне осмислення), і інструмент пізнання матеріального та духовного світу конкретними предметними науками (рис. 2). Бо людина може пізнавати дійсність лише завдяки фаховій мові, яка виконує дві взаємопов'язані функції:

- 1) пізнавальну (когнітивну) – формує та зберігає знання;

¹⁰ **Термінологічна робота** (англ. terminology work) – робота, пов'язана із систематичним збиранням, описуванням, опрацюванням і подаванням **понять** та відповідних **термінів** [6, п. 3.6.1].

2) комунікативну – забезпечує ефективно фахове спілкування [1, с. 16].

У процесі творення, упорядковування та стандартизування термінології можна виділити два основні етапи, другий з яких, у свою чергу, складається з двох підетапів (рис. 2).

Етап 1 – Творення (виникання) термінології.

Фахівці відповідної предметної науки (природничої, технічної, суспільної або гуманітарної), досліджуючи свою предметну сферу, описують фрагмент матеріального (духовного) світу, виділяють **об'єкти**¹¹ (предмети і процеси), виявляють їхні основні властивості (англ. property), абстрагують властивості та об'єкти в **ознаки**¹² та **поняття** (рис. 3), формулюють **початкові дефініції** і, тим самим, формують **поняттєве поле**¹³, а позначаючи ці поняття та їхні ознаки, створюють **сукупність термінів та професіоналізмів**¹⁴.

Рисунок 3 – Формування понять та їх відбивання у термінах та дефініціях.

Під кожною стрілкою показано тип зв'язку: один-до-одного (1:1), один-до-багатьох (1:q), багато-до-багатьох (i:j тощо)

Хоча термінологія формується стихійно, вона певним чином відбиває системність навколишнього світу через усвідомленість термінотворення та широке використання аналогій. Проте **сукупність початкових дефініцій** та

¹¹ Ми розрізняємо поняття **об'єкт** і **предмет**. **Об'єкт** (англ. object) – усе, що можна сприймати органами чуття або уявити. **Примітка**. Об'єкти можуть бути матеріальні (наприклад, двигун, аркуш паперу, діамант), нематеріальні (наприклад, процес перетворення, план проекту) чи уявні (наприклад, єдиноріг) [6, п. 3.1.1]. Тоді як **предмет** – це різновид об'єкта, що охоплює речі та істоти.

¹² **Ознака** (англ. characteristic) – абстрагована властивість **об'єкта** чи деякої множини об'єктів. **Примітка**. Ознаки призначені описувати **поняття** [6, п. 3.2.4].

¹³ **Поняттєве поле** (англ. concept field) – неструктурована множина тематично пов'язаних **понять** [6, п. 3.2.10].

¹⁴ **Професіоналізм** – одиниця усного професійного спілкування, тобто слово чи словосполучка, що позначає спеціальне поняття тієї чи тієї професії, ремесла, промислу. Подібно до слів природної мови **професіоналізми** виникають вільно, без будь-яких обмежень і завжди ґрунтуються на певному конкретно-чуттєвому образі, хоча позначають не тільки конкретні спеціальні предмети, а й абстрактні спеціальні поняття. **Професіоналізми** відбивають результати предметно-практичного пізнання, а **терміни** – теоретичного. З огляду на це **професіоналізмам** не відповідають наукові **дефініції**, **професіоналізми** не становлять цілісної системи, можуть мати експресивне забарвлення. Їм властиві багатозначність та семантична невизначеність: той самий професіоналізм може позначати в різних ситуаціях і контекстах різні спеціальні об'єкти [1, с. 59, 99, 195].

сукупність термінів і професіоналізмів не повністю структуровані, можуть містити **дефініції та терміни**, які порушують вимоги щодо системності, однозначної відповідності між терміном і поняттям, інші вимоги до термінів та дефініцій, зокрема застандартизовані у [12, п. Г.2, Д.1.3] та [13, п. 6, 7] (ці вимоги розглянуто в розділі 5).

Отже, **терміни** виникають як **познаки понять** і відбивають перший ступінь пізнання. Спочатку новостворених термінів уживають переважно усно у фаховому середовищі, де вони виникли: у лабораторіях, науково-дослідних установах, виробничих дільницях, творчих колективах, навчальних закладах. Зазначене середовище, за образним висловом М. Зарицького [19, с. 46], – це первинна лабораторія, де готують сировину термінотворення.

З часом фахівці відповідної **предметної науки** фіксують новостворені терміни (а іноді, на жаль, і професіоналізми) у наукових, науково-популярних та навчальних текстах (рис. 2). На цьому етапі новостворені терміни попередньо випробовують на їхню придатність забезпечувати фахове спілкування, а саме: зіставляють, узгоджують, **попередньо відбирають** та вводять їх у фаховий обіг.

Зафіксовані безпосередньо у **фахових текстах** (наукових, науково-популярних, навчальних) терміни та дефініції стають інструментом пізнання, тобто маємо систему зі зворотнім зв'язком (рис. 2).

Етап 2 – Термінологічна робота.

Фахівці відповідної **предметної науки** осмислюють та узагальнюють нагромаджені знання, установлюють зв'язки між поняттями в рамках певних теорій, розробляють класифікації тощо. Проте, як інструмент подальшого пізнання матеріального і духовного світу потрібні дві згадані вище інформаційні моделі предметної сфери (згорнута¹⁵ – **терміносистема** та розгорнута – **система дефініцій**). Ці моделі відбивають певний рівень фахових знань про предметну сферу, але для їх створення недостатньо методів і засобів відповідної предметної науки, а треба ще використати методи побудови термінів і терміносистем, методи формулювання дефініцій тощо. Усе це методи **термінознавства**. Зважаючи на це, до роботи залучають **фахівців-термінологів** (англ. *terminologist* [13, п. 5.4.2]).

Отже, термінологи, виходячи насамперед з вимог системності, уточнюють дефініції і, тим самим, перетворюють **поняттєве поле на поняттєву систему**. Паралельно, виходячи з уточнених дефініцій, упорядковують терміни¹⁶,

¹⁵ Головний принцип у фаховому спілкуванні *non multa, sed multum* (дослівно – небагато, але багато; значення – стисло, але змістовно), тобто найбільша змістовність за мінімум використуваних засобів (але цей мінімум не повинен бути *minimum minimorum*, бо настане нерозуміння) [1, с. 17].

¹⁶ Зважаючи на те, що упорядкування починають не з **термінів**, а з **дефініцій**, для ефективної роботи з науково-технічною термінологією безумовно потрібні природнича або інженерна освіта, системне мислення та глибокі знання з логіки та мовознавства. Так, ініціатором створення 1933 року і незмінним ученим секретарем Комісії з технічної термінології, перетвореної 1938 року в Комітет технічної термінології АН СРСР, до своєї смерті 1950 року був видатний радянський термінолог, інженер за освітою, Д. С. Лотте. Характерно, що головами цього комітету, якого 1962 року перейменовано в Комітет науково-технічної термінології АН СРСР, завжди були видатні вчені: металурги, гірники, фахівці з інформатики – аж ніяк не лінгвісти [20, с. 94; 21, с. 8]. Так само в Україні першим головою Технічного комітету стандартизації науково-технічної термінології (ТК СНТТ) був лауреат Державної премії України в галузі науки й техніки, академік АН України, член міжнародного інституту інженерів-електриків, д-р техн. наук,

щоб забезпечити **взаємно однозначну відповідність між терміном і поняттям**, відповідність лексичного значення терміна позначуваному поняттю, системність та мовну правильність терміна. Разом з цим відбувається **експертне відбирання**, унаслідок якого кожен з наявних або запропонованих термінів набуває одного з трьох ступенів прийнятності [6, п. 3.4.15-3.4.17]:

- **переважний** (*англ.* preferred term) і потрапляє до **терміносистеми**;
  - **допустимий** (*англ.* admitted term) і стає синонімом певного **переважного терміна**;
  - **недозволений** (*англ.* deprecated term) і поступово виходить з обігу.
- Так виникає несуперечлива **система дефініцій**, а **сукупність термінів і професіоналізмів** перетворюється в **терміносистему**.

Є два рівні термінологічної роботи: **упорядкування термінології та стандартизування термінології**¹⁷ (рис. 2).

Упорядкування термінології – це термінологічна робота, спрямована на те, щоб встановити чіткий обсяг і зміст понять, зафіксувати це у дефініціях, проаналізувати терміни, що позначають зазначені поняття, на логічному, лінгвістичному та змістовому рівнях, і скоригувати певні терміни за потреби¹⁸. Термінологію упорядковують, щоб забезпечити якнайкраще виконання фаховою мовою пізнавальної та комунікативної функцій, орієнтуючись як на загальні (незалежні від мови) вимоги до термінів і дефініцій, так і на норми певної літературної мови.

Термінологи (точніше **термінографи**¹⁹) фіксують **упорядковані терміносистему та систему дефініцій у термінологічних словниках**²⁰ (рис. 2) і таким чином забезпечують кожну царину знань упорядкованою термінологією, яка є ефективним інструментом подальшого пізнання матеріального (духовного) світу.

Прикладами термінологічних словників, у яких зафіксовано упорядковану термінологію, можуть бути серія тлумачних словників з основних галузей науки і техніки, виданих свого часу видавництвом «Русский язык» (м. Москва) (наприклад, [27-32]), та серія російсько-українсько-англійських тлумачних словників, що їх підготував та видав Нормативно-термінологічний центр [33]. Обсяг кожного словника від 3 до 7 тис. термінів.

Аналіз цих та подібних тлумачних термінологічних словників показує, що упорядкована терміносистема відбиває лише тенденцію до однозначної відповідності терміна поняттю, бо містить деякі багатозначні терміни, терміни-

---

проф. В. Перхач. Сьогодні цей комітет очолює д-р техн. наук, проф. Б. Рицар, фахівець з радіоелектроніки, а переважна більшість членів ТК СНТТ – це фахівці з природничих і технічних наук [22].

¹⁷ Незважаючи на важливість цих аспектів термінологічної роботи в літературі їх позначають різними термінами (див., наприклад, [23, с. 366-370; 24, с. 187-203; 25, § 27; 26]).

¹⁸ Потреба відбивати сутність фахового поняття спричинює уточнення мовної форми терміна. Бо сама ця форма має допомагати фахівцеві орієнтуватися у властивостях певного об'єкта (певних об'єктів) [1, с. 22], що їх абстраговано в понятті та його ознаках (рис. 3).

¹⁹ **Термінографія** (*англ.* terminography) – аспект **термінологічної роботи**, пов'язаний із реєструванням і подаванням **термінологічних даних** [6, п. 3.6.2].

²⁰ **Термінологічний словник** (*англ.* terminological dictionary) – це сукупність термінологічних статей, що подають інформацію стосовно **понять** або **термінів** з однієї чи з кількох конкретних предметних сфер [6, п. 3.7.1].

синоніми. Також не повністю дотримано системності дефініцій, не відслідковано та явно не зафіксовано у дефініціях усіх зв'язків між поняттями. Переважно використовують лексикозорієнтований підхід²¹ та абетковий²² чи абетково-гніздовий²³ порядок розташовування словникових статей.

Насправді, дотриматись суворих системних вимог для упорядкованих терміносистем, що налічують тисячі понять, неможливо, бо вони зазвичай відбивають розвиток творчої думки у певній царині знань на момент створення такої системи в усій сукупності альтернативних теорій і класифікацій. Саме це унеможливорює однозначно сформулювати дефініції та розташувати всі словникові статті в систематичному порядку²⁴.

Для наук, **що безпосередньо не стосуються економічної діяльності** (наприклад, математики, фізики тощо), і суворе регламентування термінології яких гальмуватиме їхній розвиток, термінологічними джерелами є саме термінологічні словники: **академічні**, що їх ухвалили та рекомендували відділення і провідні наукові установи Національної академії наук України, та **навчальні**, що мають рекомендацію Міністерства освіти, науки, молоді та спорту (МОНМС). Детальну класифікацію джерел термінології подано в розділі 6. Наголошуємо, що зазначені словники не є нормативними документами (НД), а відбивають погляди певної наукової школи, до якої належить авторський колектив, і можливо рецензентів. Проте саме своїм авторитетом вони суттєво впливають на вживання термінів, хоча й зберігають за користувачем свободу вибору.

Інша річ – виробничо-технічні тексти (і зокрема НД), основною вимогою до викладу яких є стислість, точність, недвозначність. Цього досягають, уживаючи в НД застандартизовану термінологію, яка є результатом **додаткового унормування** дефініцій і термінів (рис. 2). Додаткове унормування полягає у приведенні термінів та дефініцій у повну відповідність до вимог, визначених у [12, п. Г.2, Д.1.3] та [13, п. 6, 7] і встановлення зв'язків між поняттями, що дасть змогу розташувати поняття в систематичному порядку.

Згідно з [12, п. 5.2] стандартизують лише **терміносистеми, які безпосередньо стосуються окремих видів економічної діяльності**, «за потреби фіксування сучасного рівня знань, розроблення нормативних документів усіх рівнів прийняття, взаєморозуміння фахівців, гармонізування міжнародних, регіональних чи національних стандартів інших країн». Отже, термінологічними джерелами для предметних сфер, які безпосередньо стосуються економічної діяльності, є спеціальні **термінологічні стандарти** (*англ.* terminology standard), тобто стандарти, що поширюються на терміни та відповідні їм дефініції [34, п. 7.2]. Розробляючи, погоджуючи і затверджуючи термінологічні стандарти, використовують методи та

²¹ **Лексикозорієнтований підхід** (*англ.* lemma-oriented approach) – прийнятий у лексикографії підхід, за якого укладачі словника йдуть від слів (словосполук) і для кожного (кожної) аналізують етимологію, усі або лише потрібні для певного словника значення, іншомовні відповідники тощо.

²² **Абетковий порядок** (*англ.* alphabetical arrangement; alphabetical order) – макроструктура, у якій термінологічні статті розташовують відповідно до літер абетки, з яких складаються заголовні терміни [6, п. 3.7.11], де **макроструктура** – структура статей у будь-якій сукупності статей [6, п. 3.7.7]

²³ **Абетково-гніздовий порядок** – макроструктура, у якій термінологічні статті розташовують в абетковому порядку в межах гнізда, а гнізда упорядковано за абеткою заголовного терміна гнізда.

²⁴ **Систематичний порядок** (*англ.* systematic arrangement; systematic order) – макроструктура, у якій порядок розташування термінологічних статей відображає відповідну поняттєву систему [6, п. 3.7.12].

правила **стандартизації**²⁵ (рис. 2) і, відповідно, залучають **фахівців-стандартизаторів**.

Застандартизування надає термінові відповідного статусу – рекомендацію на його широке вживання «в усіх видах нормативних документів», «у науковій, навчально-методичній і публіцистичній літературі, а також у роботі підприємств, установ і організацій» [12, п. Е.1.3]. Такий статус виникає внаслідок дотримання певних процедур: стандарт (і зокрема термінологічний) розробляють за участі всіх заінтересованих сторін і приймають на засадах консенсусу, тобто враховуючи думки всіх сторін та досягаючи згоди з будь-яких суперечливих питань. Отже, до застандартизованих термінів і дефініцій зазвичай немає суттєвих заперечень з боку більшості фахівців, і тому їх можна вважати загальноприйнятними. Щоб забезпечити повноту та цілісність застандартизованої терміносистеми, рекомендовано під час розроблення термінологічних стандартів використовувати поняттєзорієнтований підхід²⁶ і такий наочний спосіб подавання зв'язків між поняттями як поняттєві схеми²⁷ (їх розглянуто в розділі 4), а також систематичний порядок розташовування термінологічних статей. Зауважимо, що такі схеми нереально побудувати до упорядковуваних поняттєвих систем, що містять тисячі понять, але цілком можливо до стандартизованих поняттєвих систем, які зазвичай повинні містити не більш ніж 200 понять. Завдяки чітко встановленим вимогам та зреалізованим процедурам застандартизовані терміносистеми позбавлені багатозначності, і в них обмежено синонімію. Якщо для певного поняття застандартизовано два синоніми (переважний і допустимий), то в межах одного документа для кожного поняття рекомендовано вживати лише одного з поданих термінів [12, п. 7.4.5.2; 35, п. 5.1.6].

Отже, **упорядкована термінологія**, зафіксована в термінологічних словниках, є спільним продуктом **предметної науки і термінознавства**, а **застандартизована термінологія**, зафіксована в термінологічних стандартах, – спільним продуктом **предметної науки, термінознавства і стандартизації**. Тобто на відміну від загальноновживаних слів, які виникають цілком природно, терміни творять штучно, перш за все фахівці предметної науки, а унормовують їх переважно термінологи.

3. СПОСОБИ ПОДАВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СТАНДАРТАХ

Розробляючи НД, зазвичай користуються саме застандартизованою термінологією. Проте швидке впровадження наукових розробок у виробництво змушує **інколи** вживати у нетермінологічних НД (стандартах, настановах, технічних умовах тощо) окремих термінів, відсутніх у термінологічних стандартах. У такому

²⁵ **Стандартизація** – діяльність, що полягає в установленні положень для загального і багаторазового користування стосовно розв'язування наявних чи можливих проблем і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості за даних умов. **Примітка 1.** Зокрема ця діяльність проявляється у процесах розроблення, видавання та застосування стандартів. **Примітка 2.** Суттєві вигоди від стандартизації полягають у підвищенні відповідності продукції, процесів та послуг їхньому призначенню, усуненні перешкод у торгівлі та сприянні науково-технічній співпраці [34, с. 26].

²⁶ **Поняттєзорієнтований підхід** (англ. concept-oriented approach) – прийнятий у термінографії підхід, за якого розробники термінологічних стандартів йдуть від системи понять, формулюючи дефініцію і підбираючи для кожного поняття відповідний термін, іншомовні відповідники тощо.

²⁷ **Поняттєва схема** (англ. concept diagram) – графічне зображення певної **поняттєвої системи** [6, п. 3.2.12].

випадку, щоб забезпечити однозначне розуміння вимог НД, у спеціальному розділі «Терміни та визначення понять» **нетермінологічних стандартів** та інших НД фіксують термін і дефініцію відповідного поняття. За потреби в цьому розділі дозволено також наводити терміни, установлені іншими стандартами, обов'язково посилаючись на них [35, п. 4.9.1]. Останнє зазвичай роблять, якщо певний термін у різних застандартизованих терміносистемах позначає різні поняття. Безумовно, розробляючи, погоджуючи та затверджуючи ці нетермінологічні НД, також використовують методи та правила **стандартизації** і відповідно залучають **фахівців-стандартизаторів**.

Можливість подавати терміни та дефініції у нетермінологічних стандартах відповідає правилами міжнародної стандартизації [36, п. D.1.3], згідно з якими, терміни та дефініції можна подавати двома способами (рис. 2):

- 1) у формі окремого **термінологічного стандарту** (словника термінів);
- 2) у розділі «Терміни та визначення» нетермінологічного стандарту.

Проте між цими двома способами є суттєві відмінності (табл. 1).

Таблиця 1 – Відмінності між термінами і дефініціями, зафіксованими у розділі «Терміни та визначення» нетермінологічного стандарту та в термінологічному стандарті

Відмінності	Розділ «Терміни та визначення» нетермінологічного стандарту	Термінологічний стандарт
сфера застосовування	лише стандарт, що містить цей розділ	певна предметна сфера
вміст	елементи різних поняттєвих систем	поняттєва система зазначеної предметної сфери
статус	упорядкований	застандартизований

Терміни і дефініції, що їх містить розділ «Терміни та визначення» нетермінологічного стандарту, проходять лише початкове унормовування (рис. 2) і тому не можуть **претендувати на загальну застосовність у певній предметній сфері**. Про це свідчить твердження, з якого починається розділ «Терміни та визначення» (Terms and definitions) міжнародних стандартів: *For the purposes of this document, the following terms and definitions apply* (**Для цілей цього документа застосовано такі терміни і дефініції** – наш переклад М. Г., С. К.). Зважаючи на це, такі терміни та дефініції **не можна** використовувати на правах застандартизованих в інших документах. Так, згідно з [12, п. 5.2] **«застандартизовані терміни** – це терміни, подані в національних стандартах на терміни та визначення понять, зокрема в тих, через які впроваджено в Україні міжнародні термінологічні словники». Тоді як «терміни, наведені в термінологічному розділі нетермінологічних стандартів та інших нормативних документів, **не є застандартизованими** і сфера їх чинності – тільки той нормативний документ, який містить цей розділ» (тут і далі в цитатах наше виділення – М. Г., С. К.).

Терміни, зафіксовані лише в розділі «Терміни та визначення понять» нетермінологічного стандарту або іншого НД не складають єдиної системи, оскільки є елементами різних **поняттєвих систем**, а тому, зазвичай, містять лакуни,

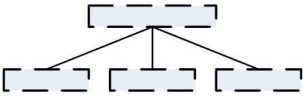
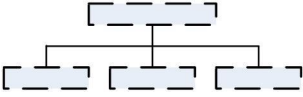
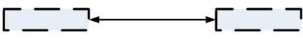
посилки на відсутні поняття тощо. Цим і відрізняється фіксування термінів та дефініцій у розділі «Терміни та визначення» нетермінологічного НД від фіксування у термінологічному стандарті (рис. 2).

4. ПОНЯТТЄВІ СХЕМИ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ ПОВНОТУ І ЦІЛІСНІСТЬ ТЕРМІНОСИСТЕМИ

Застандартизована терміносистема має бути **повною** (тобто містити всі терміни, потрібні для позначання будь-яких понять відповідної предметної сфери) та **цілісною** (тобто всі її терміни безпосередньо чи опосередковано взаємопов'язані, що відбиває зв'язки між поняттями, відображені у дефініціях) [12, п. 3.2, 3.3, 6.3.2, 6.3.5, Г.2.1].

Для забезпечення повноти та цілісності терміносистеми під час розроблення термінологічних стандартів рекомендовано [12, п. 7.5.3] використовувати такий наочний спосіб подавання зв'язків між поняттями як поняттєві схеми (табл. 2). Прикладом застосування цих схем може бути ДСТУ ISO 9000:2007 [37] (рис. 4-5).

Таблиця 2 – Схематичні засоби подавання зв'язків між поняттями

Різновид поняттєвої схеми	Призначення
	родо-видовий зв'язок (<i>англ.</i> generic relation) подають деревоподібними схемами (<i>англ.</i> tree diagram)
	частинний зв'язок (<i>англ.</i> partitive relation) подають гребінчастими схемами (<i>англ.</i> rake diagram)
	асоціативний зв'язок (<i>англ.</i> associative relation) подають лінією зі стрілками на обох кінцях (<i>англ.</i> line with arrowheads at each end)

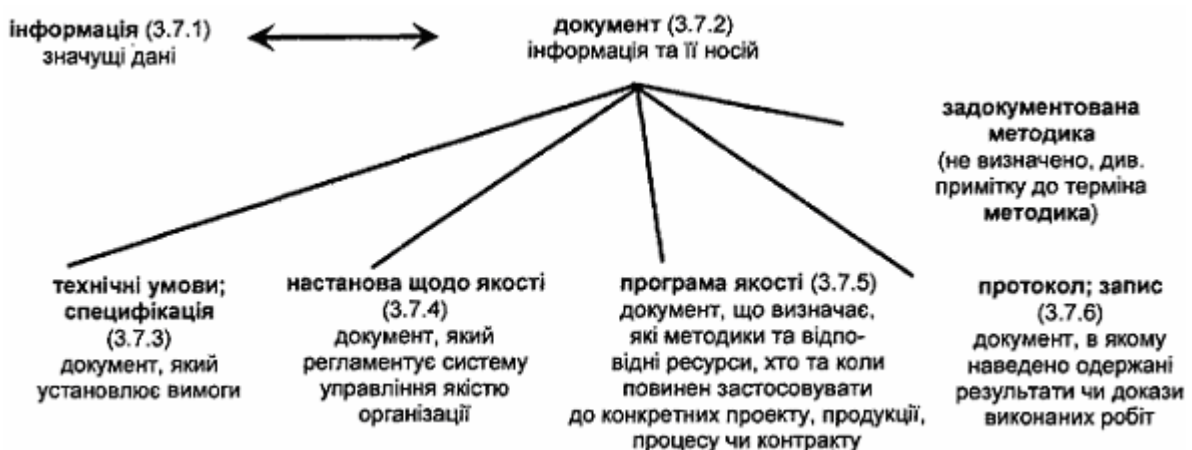

Рисунок 4 – Приклад подавання родо-видових та асоціативного зв'язків [37, рис. А.10]

5. НОРМА В ТЕРМІНОЛОГІЇ

Мовна норма – це сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування у певний період

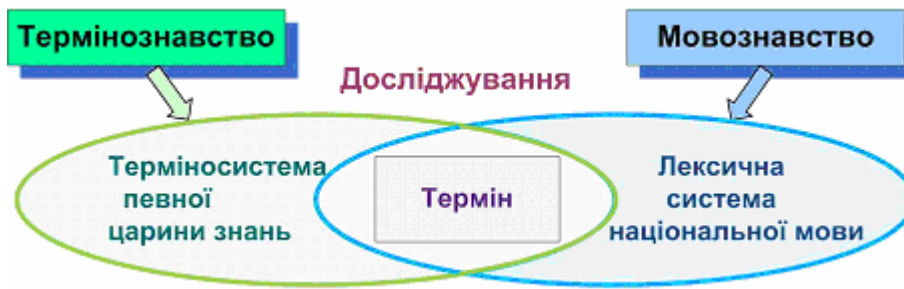

Рисунок 6. – Двоїста природа терміна

З викладеного вище можна зробити такі висновки:

– до термінів, як до будь-якого результату людської діяльності, природно висувати вимоги;

– застандартизовані у [12, п. Г.2] вимоги до терміна як елемента терміносистеми не є суто українським винаходом, а повністю відповідають основним положенням міжнародного стандарту [13, п. 7];

– ці вимоги є результатом узагальнення та осмислення досвіду термінотворення в різних предметних сферах, що є предметом досліджування міждисциплінарної науки – **термінознавства**.

Таблиця 3 – Вимоги до терміна

Вимоги до терміна як елемента терміносистеми: українською згідно з [12, п. Г.2] (англійською згідно з [13, п. 7.4.2.1])	Норми літературної мови, яким має відповідати термін як лексична одиниця певної національної мови
<ul style="list-style-type: none"> – системність (<i>англ.</i> consistency); – відповідність лексичного значення терміна позначеному ним поняттю (<i>англ.</i> transparency); – однозначна відповідність терміна поняттю (<i>англ.</i> appropriateness); – раціональна стислість (<i>англ.</i> linguistic economy); – стилістична нейтральність (<i>англ.</i> appropriateness); – словотворча (дериваційна) здатність (<i>англ.</i> derivability and compoundability); – переважність рідної мови (<i>англ.</i> preference for native language); – згармонізованість термінів (тобто міжпредметна та міжмовна узгодженість назв одного або близьких понять); – наявність дефініції. 	<ul style="list-style-type: none"> – фонетичні щодо вимови та наголошування; – лексичні щодо уживання слів і словосполук у властивих їм звуковій і графічній формі та значенні; – морфологічні щодо поєднання морфем у слова, щодо словозмінювання самостійних частин мови; – синтаксичні щодо узгоджування, керування, прилягання слів, щодо побудови словосполук і речень; – стилістичні щодо вживання в тому чи іншому функційному стилі (підстилі) властивих йому мовних засобів; – орфографічні щодо правил писання слів.

Подану на рис. 2 схему творення, упорядковування та стандартизування термінології можна розглядати як процес стихійного формування норми та подальшого спеціального **унормовування** термінів (дефініцій), тобто приведення їх

до певних, суворіших норм на поняттєвому та мовному рівнях. Як вже зазначалося вище, стихійно сформована на етапі творення термінологія певним чином відбиває системність навколишнього світу через усвідомленість термінотворення та широке використання аналогій. Зважаючи на це, можна казати про певну норму, яка природно виникає на цьому етапі. Відомий австрійський термінолог О. Вюстер (Eugen Wüster) назвав таку норму *ist-Norm* (тут і далі цитуємо за [24, с. 191-192]). Називатимемо цей перший рівень норми **наявним** (*рос.* существующий). Перед початком упорядкування термінології виявляють цю наявну норму і розглядають можливості її удосконалення.

Свідомо упорядковані терміносистема і система дефініцій (рис. 2) відповідають другому удосконаленому рівню норми, яку О. Вюстер називав *soll-Norm*, а ми називатимемо **рекомендованим**. Отже, упорядкування – це приведення термінів (дефініцій), що відповідали наявній нормі, до рекомендованої норми.

Застандартизовані терміносистема і система дефініцій (рис. 2) відповідають третьому рівню норми, що її встановлено в НД, і вона є суворішою, ніж рекомендована. Таку норму О. Вюстер називав *muß-Norm*, а ми називатимемо **обов'язковою** нормою. Отже, стандартизування термінів та дефініцій – це приведення термінів (дефініцій), що відповідали рекомендованій нормі, до обов'язкової норми.

Виходячи з трьох рівнів норми, можна зробити висновок, що як упорядкування, так і стандартизування (рис. 2) – це унормовування, тобто приведення до певних норм, причому перший процес природно називати **початковим унормовуванням**, а другий – **додатковим**.

6. ДЖЕРЕЛА УПОРЯДКОВАНОЇ ТА ЗАСТАНДАРТИЗОВАНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.

Як впливає з рис. 2, засобом фіксування **терміносистеми** та **системи дефініцій** є **термінологічні словники** і **термінологічні стандарти**. Класифікацію джерел подано на рис. 7.

Джерела поділяють **за кількістю мов** на одномовні, двомовні чи багатомовні. Прикладом одномовних джерел є тлумачні словники [27-32], які містять терміни та дефініції однією мовою. Значна частина термінологічних стандартів ISO двомовна – терміни та дефініції подано двома мовами: англійською і французькою. Окремі стандарти багатомовні. Наприклад, [38] стандартизує терміни та дефініції трьома мовами: англійською, французькою і російською, а також додатково подає терміни-відповідники німецькою, іспанською, італійською, голландською та шведською мовами.

Джерела поділяють **залежно від статусу** на **дескриптивні словники** (що лише фіксують уживану або пропоновану термінологію та є авторськими працями) і **нормативні джерела**, які рекомендують або регламентують вживання зафіксованих у них термінів у певних предметних сферах (рис. 7). У нормативних джерелах може бути зафіксована як упорядкована термінологія (розглянуті вище академічні та навчальні словники, збірники рекомендованих термінів, що їх спільно рекомендували вживати Комітет науково-технічної термінології АН СРСР і

Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР, розділи «Терміни та визначення понять» нетермінологічних НД), так і застандартизована термінологія (термінологічні стандарти та збірники застандартизованих термінів).

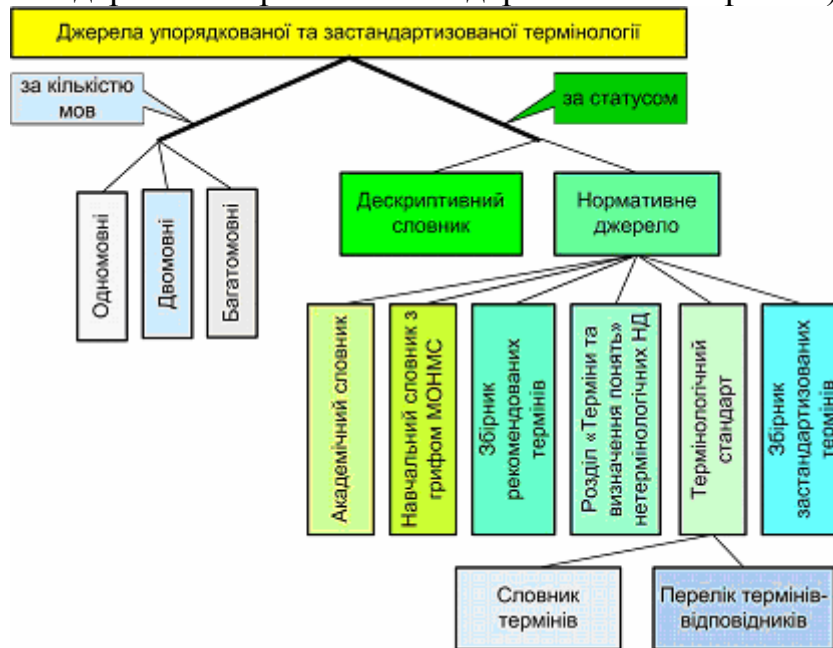

Рисунок 7 – Класифікація термінологічних словників

Термінологічні стандарти залежно від змісту поділяють на **словники термінів** і **переліки термінів-відповідників** [36, п. Е.3]. **Словник термінів** (*англ.* vocabulary) – це термінологічний словник, у якому наведено **терміни** та **дефініції** з однієї чи з кількох конкретних предметних сфер [6, п. 3.7.2]. **Перелік термінів-відповідників** (*англ.* list of equivalent terms [36, п. Е.3]) – це термінологічний словник, у якому для понять певної предметної сфери наведено **терміни-відповідники** різними мовами. Міжнародна організація зі стандартизації (МОС, *англ.* International Organization for Standardization, скор. ISO) та Міжнародна електротехнічна комісія (МЕК, *англ.* International Electrotechnical Commission, скор. IEC) приймають **словники термінів** і **переліки термінів-відповідників** як окремі термінологічні стандарти [36, п. D.1.3], і вони стають інструментом розроблення й однозначного розуміння стандартів та інших фахових текстів з конкретних питань, а також для їх перекладання.

Порівнюючи наведені вище дефініції різновидів **термінологічних стандартів** з дефініціями **загальнономовних словників**, можна зробити висновок, що за своєю структурою **словник термінів** є певним аналогом **тлумачного словника** [39, п. 12.31], а **перелік термінів-відповідників** – **перекладного словника** [8, с. 163]. Проте між термінологічними словниками та стандартами з одного боку і загальнономовними словниками з другого боку є суттєві відмінності. Так, у **словнику термінів** зазвичай дефініції подають, указуючи родові поняття та розрізняльні ознаки, і вже, виходячи із дефініції, формують (уточнюють) термін, тобто розробники використовують поняттєзорієнтований підхід, йдучи від поняття до терміна. Навпаки, автори **тлумачних словників**, ґрунтуючись на лексикозорієнтованому підході, починають зі слова і подають всі його лексичні значення, але часто-густо вводять у тлумачення не розрізняльні ознаки, а суто

зовнішні, які впадають в око, і не завжди вживають для назв ознак правильних термінів відповідної терміносистеми [7, с. 207]. Наприклад:

кит – найбільший морський ссавець, схожий на рибу [40, с. 538];

кіт – свійська тварина родини котячих, що знищує мишей і щурів [40, с. 543];

собака – свійська тварина родини собачих, яку використовують для охорони, на полюванні і т. ін. [40, с. 1352].

Тому сукупність тлумачень із загальномовного словника зазвичай не утворює систему.

7. УЖИВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ФАХОВИХ ТЕКСТАХ.

Зважаючи на викладене вище, під час розроблення і перекладання фахових текстів, що стосуються певної сфери, бажано як термінологічний інструментарій використовувати саме **термінологічні стандарти**²⁸. Це дасть змогу поліпшити якість як розроблених фахових текстів, так і перекладів за рахунок використання правильної і системної термінології. У виробничо-технічних текстах, і, зокрема, у НД, вимога вживати **застандартизовану термінологію є обов'язковою** (рис. 8), а в інших фахових текстах (наукових, науково-популярних, навчальних та довідкових) використовувати **застандартизовані терміни** бажано, хоча й не обов'язково. Проте термінологія, уживана в цих текстах, має бути **упорядкованою** (рис. 8).

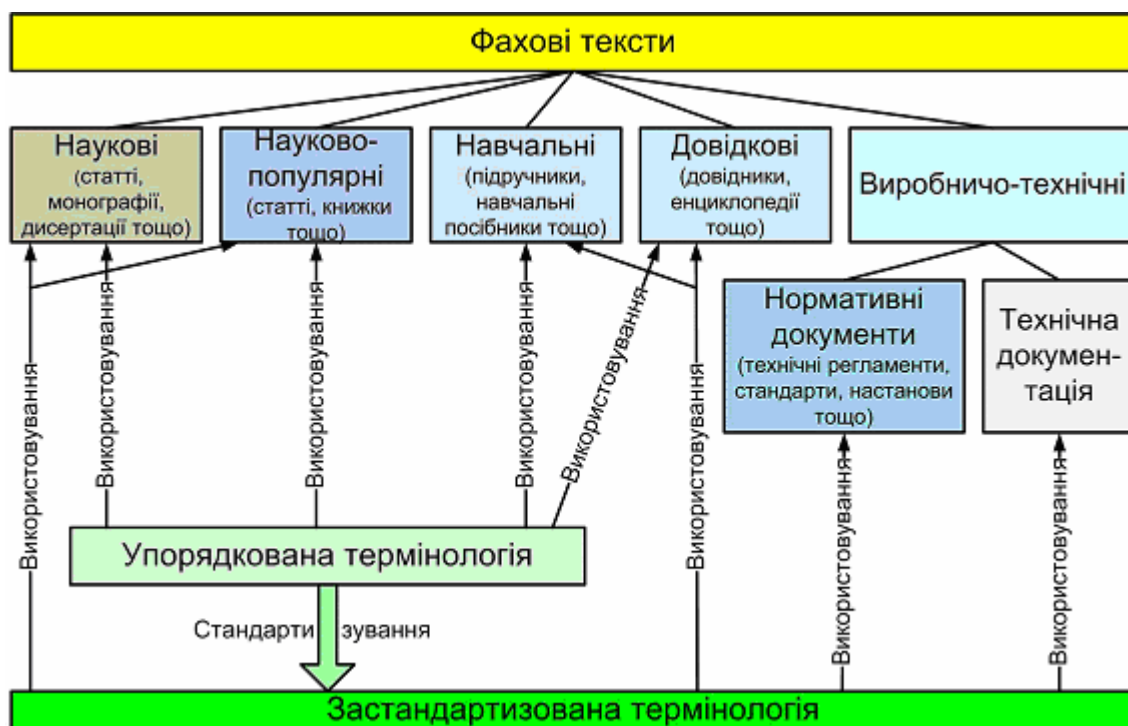

Рисунок 8 – Використання термінології у фахових текстах

8. УТОЧНЕННЯ ПРЕДМЕТА ДОСЛІДЖУВАННЯ ТЕРМІНОЗНАВСТВА.

²⁸ От як висловлено мету створення в одному міжнародному термінологічному стандарті [41, introduction]: As there is a large number of multiple designations in the domain of plain bearings, there is a considerable risk of error in the interpretation of standards and technical literature. This uncertainty leads to the continuous addition of supplementary designations, which only serves to increase the misunderstanding (Оскільки існує велика кількість багатозначних познач у галузі вальниць ковзання, є значний ризик помилки в інтерпретації стандартів і технічної літератури. Ця невизначеність призводить до безперервного включення додаткових познач, що тільки збільшує непорозуміння – наш переклад М. Г., С. К.)

Викладена вище технологія творення, упорядковування та стандартизування термінології показує, що в основі термінологічної роботи лежать **поняття**. Через це, на нашу думку, предметом досліджування **термінознавства** є **термін** (як познака окремого **поняття** засобами природної мови) та **дефініція** (як словесний опис певного **поняття**), **терміносистема** (як система познак, що відбиває **поняттєву систему** певної предметної сфери) та **система дефініцій** (як словесний опис **поняттєвої системи**).

ВИСНОВКИ.

1. **Термінознавство** є самостійною міждисциплінарною цариною знань, що перебуває в «точці перетину» чотирьох груп наук: логіко-філософських, математико-інформаційних, мовознавчих і предметних (природничих, технічних, суспільних та гуманітарних).

2. На відміну від загальноживаних слів, які виникають цілком природно, терміни творять **штучно**. Запропонована схема унаочнює творення, упорядковування та стандартизування термінології і показує роль, яку відіграють у цьому процесі фахівці предметної науки, термінологи і стандартизатори.

3. Виникла, упорядкована та застандартизована термінологія відповідає трьом рівням норми: **наявному**, що складається стихійно, **рекомендованому**, що зберігає за мовцем свободу вибору, та **обов'язковому**, а упорядковування та стандартизування термінології можна розглядати як процес поступового унормовування (початкового та додаткового).

4. Застандартизовані в національному стандарті України [12, п. Г.2] вимоги до терміна є результатом узагальнення та осмислення досвіду термінотворення в різних предметних сферах і повністю відповідають основним положенням міжнародного стандарту [13, п. 7].

5. У виробничо-технічних текстах, і зокрема в НД, треба вживати зафіксованої у термінологічних стандартах **застандартизованої термінології**, яка є спільним продуктом **предметної науки, термінознавства і стандартизації**, а в інших фахових текстах – зафіксованої у термінологічних словниках **упорядкованої термінології**, яка є спільним продуктом **предметної науки і термінознавства**. Проте і для наукових, науково-популярних, навчальних та довідкових текстів використовувати **застандартизовані терміни** бажано, хоча й не обов'язково.

6. Доведено, що предметом досліджування **термінознавства** є **термін** (як познака окремого **поняття** засобами природної мови) та **дефініція** (як словесний опис певного **поняття**), **терміносистема** (як система познак, що відбиває **поняттєву систему** певної предметної сфери) та **система дефініцій** (як словесний опис **поняттєвої системи**).

Список літератури:

1. Голованова Е. И. Введение в когнитивное терминоведение : учеб. пособие / Е. И. Голованова. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2011. – 224 с.
2. Лебедев С. А. Философия науки: краткая энциклопедия (основные направления, концепции, категории) / С. А. Лебедев. – М. : Академический Проект, 2008. – 692 с. (Серия «Gaudeamus»)

3. Перелік наукових спеціальностей // Затверд. наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14.09.2011 № 1057 – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a>
4. Большая Советская Энциклопедия: в 30-ти т. – М. : Сов. энциклопедия, 1969-1975. – 30 т.
5. Химический энциклопедический словарь / Гл. ред. И. Л. Кнуныц. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 729 с.
6. ДСТУ ISO 1087-1:2007 Термінологічна робота. Словник термінів. Частина 1. Теорія та використання (ISO 1087-1:2000, IDT).
7. Лейчик В. М. Терминоведение: Предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – Изд. 4-е. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 256 с.
8. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор ; за ред. С. Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
9. Авербух К. Я. Общая теория термина / К. Я. Авербух. – М. : Издательство МГОУ, 2006. – 252 с.
10. Дудник І. М. Вступ до загальної теорії систем : Посібник / І. М. Дудник – Полтава : 2010. – 129 с. – Режим доступу: <http://infp.pp.ua/wp-content/uploads/2010/09/wdzts919.pdf>
11. Універсальна десяткова класифікація (УДК) [Електронний ресурс] / зі змінами та доповненнями станом на 2006 рік. – К. : Книжкова палата України ім. Івана Федорова, 2010. – 1 ел. опт. диск (CD-ROM).
12. ДСТУ 3966:2009 Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять.
13. ISO 704:2009 Terminology work – Principles and methods (Термінологічна робота – Принципи та методи).
14. ISO 10241-1:2011 Terminological entries in standards. – Part 1: General requirements and examples of presentation (Термінологічні статті у стандартах. – Частина 1: Загальні вимоги та приклади подавання).
15. ISO 10241-2:2012 Terminological entries in standards – Part 2: Adoption of standardized terminological entries (Термінологічні статті у стандартах – Частина 2 : Приймання застандартизованих термінологічних статей).
16. Кияк Т. Фахові мови як новий напрям лінгвістичного дослідження / Тарас Кияк // Іноземна філологія, 2009. – Вип. 121. – С. 138-141. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/infil/2009_121/articles/14%20kyiak%20ling.pdf
17. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
18. Українська мова. Енциклопедія / Редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та інші. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Укр. енцикл., 2004. – 824 с.
19. Зарицький М. Актуальні проблеми українського термінознавства : Підручник / М. Зарицький. – К. : ІВЦ Видавництво «Політехніка» ; ТОВ Фірма «Періодика», 2004. – 128 с.

20. Сифоров В. И. Терминологическая деятельность в Академии наук СССР. К 50-летию создания Комитета научно-технической терминологии АН СССР / В. И. Сифоров, А. З. Чаповский // Вестник Академии наук СССР, 1989. – № 3. – С. 94-100. – Режим доступа: <http://www.ras.ru/FStorage/download.aspx?Id=84d2094e-9568-45bd-bd59-26c247a89518>
21. Шелов С. Д. Терминологическая норма в освещении российских лингвистов в период 70-80-х годов XX века / С. Д. Шелов, В. М. Лейчик // Термінологічний вісник: Зб. наук. праць / Відп. ред. В. Л. Іващенко. – К. : ІУМ НАНУ, 2011. – Вип. 1. – С. 7-18.
22. Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lp.edu.ua/tc.terminology>
23. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: Навчальний посібник з алгоритмічними приписами / Г. С. Онуфрієнко. – 2-ге вид. перероб. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
24. Суперанская А. В. Общая терминология: Терминологическая деятельность / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – Изд. 2-е, стереотип. – М. : Едиториал УРСС, 2005. – 288 с.
25. Культура русской речи: Учебник для вузов / Под ред. проф. Л. К. Граудиной и проф. Е. Н. Ширяева. – М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРА М, 1999. – 560 с.
26. Фомина Л. Ю. Унификация нормативной правовой терминологии : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 – Теория и история права и государства ; История учений о праве и государстве / Фомина Лилия Юрьевна. – Нижний Новгород, 2006. – 24 с. – Режим доступа: www.unn.ru/pages/disser/62.pdf
27. Микиша А. М. Толковый математический словарь. Основные термины : около 2 500 терминов / А. М. Микиша, В. Б. Орлов. – М. : Рус. яз., 1989. – 240 с.
28. Брюханов А. В. Толковый физический словарь. Основные термины : Около 3 600 терминов / А. В. Брюханов, Г. Е. Пустовалов, В. И. Рыдник. – М. : Рус. яз., 1988. – 232 с.
29. Толковый словарь по химии и химической технологии. Основные термины : Около 5 500 терминов / С. М. Баринев, Б. Е. Восторгов, Л. Я. Герберг и др. ; Под ред. Ю. А. Лебедева. – М. : Рус. яз., 1987. – 528 с.
30. Корнеева Т. В. Толковый словарь по метрологии, измерительной технике и управлению качеством. Основные термины : Около 7 000 терминов / Т. В. Корнеева. – М. : Рус. яз., 1990. – 464 с.
31. Захаров Б. В. Толковый словарь по машиностроению. Основные термины : Около 5 000 терминов / Б. В. Захаров, В. С. Киреев, Д. Л. Юдин ; Под ред. А. М. Дальского. – М. : Рус. яз., 1987. – 304 с.
32. Горохов П. К. Толковый словарь по радиоэлектронике. Основные термины : Около 6 000 терминов / П. К. Горохов. – М. : Рус. яз., 1993. – 246 с.
33. Галузевий Нормативно-термінологічний центр нафтогазового комплексу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msu.kharkov.ua/tc/>
34. ДСТУ 1.1:2001 Національна стандартизація. Стандартизація та суміжні види діяльності. Терміни та визначення основних понять.

35. ДСТУ 1.5:2003 Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів (ISO/IEC Directives, part 2, 2001, NEQ).
36. ISO/IEC Directives, Part 2: Rules for the structure and drafting of international Standards, Sixth edition, 2011 – 72 p. (Частина 2. Правила побудовита викладання міжнародних стандартів, шоста редакція, 2011). – Режим доступу: <http://isotc.iso.org/livelink/livelink?func=ll&objId=4230456&objAction=browse&sort=subtype>
37. ДСТУ ISO 9000:2007 Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів (ISO 9001:2005, IDT).
38. ISO/IEC Guide 2:2004 (E/F/R) Standardization and related activities – General vocabulary – Eighth edition 2004 – 60 p. (Стандартизація та суміжні види діяльності – Загальний словник).
39. ДСТУ 3017-95 Видання. Основні види. Терміни та визначення.
40. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
41. ISO 4378-1:2009 Plain bearings – Terms, definitions, classification and symbols – Part 1: Design, bearing materials and their properties (Вальниці ковзання – Терміни, визначення понять і класифікація – Частина 1: Конструкція, матеріали вальниць та їхні властивості).

УДК 29

РОЛЬ И МЕСТО АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ СРЕДСТВ В ОБУЧЕНИИ РАЗЛИЧНЫМ АСПЕКТАМ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА

Фролова Л.В.

КФУ, филиал в г. Набережные Челны

Известно, что аудиовизуальные средства обучения (АВСО) входят в состав технических средств обучения (ТСО) и их применение в учебном процессе обусловлено объективной необходимостью реализации дидактического принципа наглядности. Традиционно под АВСО понимают комплексы, включающие дидактический материал и технические средства для его предъявления, объединенные в группы аудитивных, визуальных и аудиовизуальных средств. Сейчас у разработчиков учебного материала по китайскому языку появились новые обучающие средства, основанные на применении компьютерных мультимедийных технологий, которые открывают новые возможности для более широкого и более эффективного применения принципа наглядности в обучении этому языку.

Особая роль принципа наглядности в обучении китайскому языку обусловлена спецификой самого языка. Сущность владения китайским языком заключается в формировании в сознании обучаемых связей между иероглифическими знаками и понятиями, в формировании умений использовать эти связи для межличностной коммуникации. Практика обучения иностранным языкам показала, что применение принципа наглядности дает наибольший эффект в случае планомерного и

систематического его использования. Оно должно соответствовать, во-первых, этапам становления речевого механизма, а во-вторых – должно быть организовано в соответствии с основными частями содержания процесса обучения. Аудитивные средства являются незаменимыми на этапе освоения фонетической системы китайского языка, для ориентировки в системе тонов, представляющих сложность для иностранцев, изучающих этот язык. Они создают ориентировочную основу фонетического оформления звука, слова, фразы. Визуальные средства наглядности при обучении китайскому языку играют важную роль на этапе освоения письменности китайского языка, для презентации новых иероглифов, при разборе состава иероглифа (его фонетической и смысловой составляющих). На этапе формирования речевых навыков наглядность (визуальные средства обучения) можно использовать для облегчения ориентировки в пространственно-временных и причинно-следственных отношениях (при изучении глаголов движения и направления □□/ □□, □□□, □□ / □□, обстоятельств места, предлогов).

Наглядность целесообразно применять при сообщении нового материала: для наглядной семантизации лексических единиц, для организации запоминания через установление связи между фонетическим, смысловым и графическим образом новых лексических единиц. В ходе обучения аудитивные и визуальные средства обучения по отдельности и в комбинации играют специфические роли при решении конкретных задач. Эти роли дифференцируются в зависимости от целей обучения, возрастных особенностей обучаемых, вида речевой деятельности, наличия необходимых дидактических материалов. Главное предназначение звуковой наглядности – демонстрация фонетического образца (в начале обучения), предъявление звучащего высказывания-стимула или создание речевой ситуации, стимулирующей порождение собственного высказывания (на более продвинутом уровне изучения языка). Функции зрительных средств обучения определяются их спецификой и состоят в следующем: предъявление в зрительной форме новой информации (в случае с китайской лексикой это особенно важно в силу не присущих другим культурам реалий жизни китайского народа), стимулирование организации речевой деятельности, смысловая опора для порождения собственного высказывания. Большие возможности для организации этого вида наглядности предоставляет телевидение, поскольку обеспечивает динамическую наглядность и полисенсорный ввод информации. Еще более эффективным средством являются компьютерные интерактивные обучающие программы, которые позволяют обучаемому не только участвовать в учебном процессе, выполняя упражнения, но и получать немедленную или отсроченную оценку своих действий, а также подсказки.

Для обучения китайскому языку в школах, вузах, а также для самостоятельного изучения, китайскими специалистами в области китайского языка и методики его преподавания разработано множество полезных, интересных, современных аудиовизуальных и мультимедийных средств в помощь преподавателям и обучающимся. Среди них – комплект учебных материалов «Царство китайского языка». В комплект входят учебники разного уровня, каждый сопровождаемый компакт-диск, рабочие тетради и четыре мультимедийных компакт-диска. Данное пособие для обучения детей китайскому языку рекомендовано Государственным Департаментом Китая по популяризации китайского языка. Пособие рассчитано на 3

уровня, каждый из которых состоит из двух частей, 6 разделов и 12 уроков каждый. В каждом уроке рассматриваются по 1-2 иероглифа, около 10 новых слов и по одной простейшей фундаментальной конструкции предложений. Учебное пособие содержит: диалоги, новые слова, задания по иероглифике. Также в картинках представлена и описана простым, понятным ребенку языком информация по китайской культуре. Кроме того пособие включает ручную работу, песни, рассказы и различные игровые задания. Изучив полностью материал пособия, обучающиеся будут знать 50 иероглифов и 300 новых слов, освоят простейшие конструкции предложений, выучат несколько китайских детских стихов и песен, а также познакомятся с некоторыми особенностями китайской культуры. Это увлекательный путь изучения китайского языка для начинающих. Мультимедийные средства обучения китайскому языку, представленные такими издательствами КНР, как «Beijing Language and Culture University Press» (Издательство Пекинского университета языка и культуры), «Pekin University Press», пособия для увлекательного изучения иероглифики «Китайские иероглифы в картинках», а также другие аудиовизуальные средства обучения, признанные Пекинским университетом языка и культуры, представляют современные методы и программы полного обучения. В них сочетаются изучение языка и культуры, тренировка различных языковых навыков и интеллектуальное развитие. Так, в комплекте учебных материалов «Царство китайского языка» (Издательство: Beijing language and culture university press) используются различные формы обучения: мультипликационные фильмы в формате flash, песни-караоке, игры, видеоклипы высокой четкости. Упражнения используются для повторения содержания пройденного урока. Каждый урок содержит игры длиной 5-6 минут, включающие в себя фонетику, китайские иероглифы, грамматику и употребление различных конструкций предложений, уделяется внимание не только аудированию и чтению, но и коммуникативным умениям. Каждый урок включает три вида игр для проверки эффективности учебы и пробуждения интереса к учебе.

На начальном этапе обучения китайской письменности рекомендуется «Набор для изучения иероглифов», в комплект которого входят 6 книг, содержание которых последовательно переводит обучаемого на новый этап языковых знаний, стилус для чтения и произношения иероглифов, видеокомпакт-диск. На первом этапе изучаются иероглифы, обозначающие реалии повседневной жизни, иероглифы со значением чисел, простых объектов. На втором этапе вводятся прилагательные, глаголы, счетные слова, иероглифы, имеющие структуру «правая и левая часть», «верхняя и нижняя часть». На следующем этапе вводятся иероглифы еще более сложной структуры «верхняя часть, середина, нижняя часть», «левая часть, середина, правая часть», т.д. Такой набор позволит изучающему китайский язык ребенку уметь распознавать, читать и писать более 200 частотных иероглифов, научиться использовать около 400 фраз и предложений. Гармоничное объединение изучения иероглифов и транскрипции «пиньинь» облегчит процесс овладения навыками чтения. Данное пособие создано с учетом теории «поощрения» - у обучающегося должно возникнуть любопытство, интерес к процессу обучения и учебному материалу, что значительно повышает эффективность и качество обучения. Особенностью всех визуальных средств обучения китайскому языку, выпускаемых

китайскими издательствами, являются инновационный дизайн, яркость, юмор, богатое содержание: «Наборы для изучения иероглифов» и комплект «Царство китайского языка» - это не только картинка, иероглиф и транскрипция, но также обучение порядку написания иероглифов, системное изучение транскрипции, фонетики, групп слов, предложений и много другого, что помогает обучающимся правильно понять и запомнить смысл иероглифов, научиться правильно их употреблять.

К таким аудиовизуальным средствам обучения, применяющимся на занятиях китайского языка (особенно на начальном этапе обучения), относятся и так называемые «говорящие картинки» - специальное ТСО, предоставляющее возможность озвучивания иероглифов, фраз, предложений и даже картинок! – которые озвучиваются посредством специального стилуса (Стилус Shifu). Это средство обучения нового поколения, делающее изучение китайского языка необычайно интересным. В головку стилуса вмонтирована оптическая камера, позволяющая озвучивать изображения; при прикосновении стилусом к картинкам и текстам, происходит озвучивание. Запись всех текстов осуществляется профессиональными дикторами, носителями китайского языка. Высокое качество звука, четкость произношения являются важными характеристиками устройства. Указывая стилусом на текст или изображения, можно прослушать произношение определенного иероглифа или перевод конкретного слова, одного слога или всей фразы. Возможно даже записать свой голос для сравнения с оригинальным произношением. Это компактное и легкое в использовании интерактивное средство обучения полезно использовать для отработки фонетических и лексических навыков с этапами прослушивания, повторения за диктором, записывания и сравнения. В комплектацию этого обучающего средства входит стилус, USB кабель, зарядное устройство, тематические двусторонние карты с изображениями, иероглифами, транскрипцией, примерами фраз и предложений. Несомненно, применение такого интерактивного средства оживляет занятие. Во время использования стилуса происходит важный процесс связывания графического образа со звуком, повторение вслух помогает выработать правильное произношение, обеспечивается запоминание большого количества иероглифов различной сложности написания. Наличие возможности параллельного графического и звукового отображения фразы особенно ценно при обучении китайскому языку в силу особенностей его просодической системы, в плане развития у обучаемых способности к самоконтролю и самокоррекции.

В заключение, необходимо подчеркнуть, что обучение любому иностранному языку без опоры на принцип наглядности и применение современных аудиовизуальных интерактивных средств обучения снижает эффективность процесса обучения. В применении к китайскому языку, с полной определенностью можно говорить о том, что игнорирование принципа наглядности или несистематизированное применение АВСО при отсутствии языковой среды не позволяет решить в полной объеме задачи обучения, делает процесс овладения китайским языком тяжелейшим трудом без видимых успехов и достижений.

Список литературы:

1. Картузов А.В. Интерактивные средства обучения в образовательном процессе // Ярославский педагогический вестник. 2009г., - № 3. – С. 60-63.

2. Кочергин И.В. Очерки лингводидактики китайского языка./ И.В. Кочергин М.: Восток-Запад, 2006. – 192 с. ISBN 5-478-00320-4.

УДК 82.09

РЕАЛИСТИЧЕСКИЙ МЕТОД В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПУБЛИЦИСТИКЕ И ЛИТЕРАТУРНОЙ КРИТИКЕ В. Е. МАКСИМОВА

к.филол.н. Байбатырова Н.М.

доцент кафедры теории и истории журналистики
Астраханский государственный университет

Творчество писателя «третьей волны» русской эмиграции Владимира Емельяновича Максимова вписывается в реалистическую концепцию общелитературного процесса второй половины XX века. Драматург и неординарный прозаик, В.Е. Максимов не ограничивался художественной литературой, в среде русского зарубежья он зарекомендовал себя как талантливый публицист и литературный критик. Созданный им в Париже журнал «Континент» публиковал в том числе и редакторские рецензии, литературно-критические статьи, обзоры. В «Автобиографическом этюде», вошедшем в нашумевшую книгу «Сага о носорогах», также включившую в себя памфлет с одноименным названием, В.Е. Максимов описал свою деятельность публициста в первые годы эмиграции, поскольку именно она позволила ему правильно сориентироваться в иностранной среде, морально окрепнуть: «Выехав на Запад, долго не мог прийти в себя, ошеломленный здешней политической и социальной суетой, в которой и сам принял посильное участие. Сначала весь ушел в организацию журнала, ездил, выступал, собирал вокруг нового дела людей и средства. Но постепенно внутреннее равновесие восстановилось, возвращались языковая память, профессиональный навык, тяга к собственной работе». [3, с. 247].

Покинув советскую Россию на двадцать лет, автор не только не оставил публицистику, но и обрел в художественной публицистике и литературной критике новое поле для творчества. Некоторые из литературных оппонентов обвиняли В. Е. Максимова в мести Советской власти и соцреализму, которые не приняли произведений писателя. В частности, речь шла об известном романе «Семь дней творения», который разошелся в самиздате. Именно из-за него В.Е. Максимова в 1973 году исключили из Союза писателей и насильно пытались лечить в психиатрической клинике. Через год непринятый и непонятый автор эмигрировал в Европу.

Литературная критика В.Е. Максимова крайне фактологична, публицистична, окрашена яркими журналистскими образами. В интервью с исследователем русского зарубежья Джоном Глэдом писатель, вспоминая перипетии своего творческого пути, работу в районных и краевых газетах, признается: «С тех пор у меня чисто журналистская школа...» [1, с. 253] . Именно журналистика как вид практической деятельности, в основе которой лежит констатация факта, сформировала в В.Е. Максимове приверженность реалистическому методу

отображения действительности как в литературе, так и в публицистике. Однако реалистический метод В.Е. Максимова не соответствовал канонам соцреализма, процветавшего в СССР, а зачастую был противоположен им. Неоднократно предметом литературной критики писателя становится классическая литература, которая есть образец и стержень для последующих поколений.

Художественная публицистика и литературная критика В.Е. Максимова стала отражением настроений писателей «третьей волны» эмиграции, которые покидали родину по причинам политического несогласия, отсутствия свободы творчества в Советском Союзе, идеологического прессинга тоталитарной власти. Рассмотрим традиции реализма В.Е. Максимова на примере литературно-критических статей автора периода эмиграции и после возвращения ему советского гражданства. В парижской публицистике В.Е. Максимова выражены умонастроения творческой гуманитарной интеллигенции 1970 – 1990-х годов. Специфика национального самосознания, воплощённая в русской культуре, была главным объектом осмысления писателя. В статье «Театр для глухонемых» [5, с. 137-189], написанной в 1986 году, В.Е. Максимов рассматривает советскую культуру и литературу в зеркале западной критики. Писатель называет советскую культурную политику примитивной и в стратегии, и в тактике, но при этом в высшей степени действенной и результативной. Доказывая выдвинутый тезис, В.Е. Максимов делает обзор взаимодействия советской культуры с западной, начиная с двадцатых годов XX века. Он обращается к творческим биографиям Есенина, Маяковского, Мейерхольда, Пильняка. Писатель уверен, что талант этих гениев был потребительски использован советским правительством, после чего эти люди были доведены до самоубийства либо закончили жизнь в тюрьмах, лагерях, пыточных подвалах. По мнению В.Е. Максимова, лучшие представители русской и советской литературы были обречены на страшный конец. В хронологической последовательности автор обращается к разным вехам в истории Советского государства и литературы. Коллективизация, голодомор на Украине, политические чистки и репрессии, угнетенная цензурой и соцреализмом советская литература становятся предметом осмысления и реалистической критики публициста В.Е. Максимова. При этом автор оценивает роль и позицию западного общества: «И снова западные аудитории цепенели от восторга и восхищения, умиляясь упитанностью и франтоватостью «полпредов культуры» из Страны Советов. И снова на помощь им спешили лучшие из лучших столпов прогрессивной культуры капиталистического мира: Томас Манн, Бертольд Брехт, Лион Фейхтвангер со сворой других, рангом поменьше. И снова все кончилось тем же: одним (среди них назовем хотя бы Михаила Кольцова, Исаака Бабеля, Владимира Киршона) – смерть в ГУЛАГе или пуля в затылок, а другим (из тех, кого я назвал выше) – прижизненная слава, солидный счет в банке и посмертные почести» [5, с. 159].

Без страха показаться резким В.Е. Максимов в «Театре для глухонемых» пишет о некоторых советских писателях, именуя их «очередным поколением советских дезинформаторов от культуры вроде Константина Симонова, Ильи Эренбурга, Александра Фадеева» [5, с. 160]. Автор статьи не без доли саркастической критики оценивает хрущевскую «оттепель», доклад генсека о «культе личности» на XX съезде партии. В.Е. Максимов с беспощадной смелостью обвиняет Запад в

конформизме: «И если бы этих профессиональных дезинформаторов принимали на Западе только заядлые марксисты или наивные простаки! Что, к примеру, заставляет великого Антониони заседать в одном жюри и поддерживать демагогию Евтушенко на Венецианском кинофестивале? Почему прекрасный итальянский актер Марчелло Мастоияни, перед которым я преклоняюсь, захлебываясь от восторга, находит в Советском Союзе общий язык с нашими конформистами и не проявляет никакого интереса к творчеству гениального Параджанова?» [5, с.161].

Взаимоотношения культуры советской и западной Максимов называет «непотребный театр для западных слепоглухонемых». Выражение это он взял из письма Ленина к Чичерину, где так наречена замшелая интеллигенция Запада. Цитату Максимов приводит в завершении своей статьи как железный аргумент о недальновидной дипломатии: «Так называемые культурные слои Западной Европы и Америки не способны разобраться ни в современном положении вещей, ни в реальном соотношении сил; эти слои следует считать за глухонемых и действовать по отношению к ним, исходя из этого положения. Капиталисты всего мира и их правительства в погоне за завоеванием советского рынка закроют глаза на действительность и превратятся в глухонемых слепцов. Иначе говоря, они будут трудиться по подготовке собственного самоубийства» [5, с. 164].

Постперестроечная Россия и постсоветский период также не обделен вниманием В.Е. Максимова-критика и публициста. Снова получив советское гражданство в 1990 году, он часто приезжал на родину и подолгу жил в Москве. В статье «Государство – это я» [4, с.279-305] осуждается приспособленчество и неискренность постсоветских деятелей культуры, наших известных современников. Например, речь идет о режиссёре Марке Захарове, который с подобострастием расхваливает книгу нового президента. В.Е. Максимов цитирует его хвалебные речи со своим ироничным комментарием: «Я читал эту книгу до трех часов ночи и был удивлен ее великой простотой. Той простотой, которую завещал нам Лев Толстой» [4, с. 181]. В.Е. Максимов с презрением говорит: «Я далек от мысли, чтобы заблуждаться, будто наделенный природой весьма отменным вкусом, Захаров не знает подлинной стоимости убогой президентской писанины, но его поистине беспредельный цинизм позволяет ему не угрызаться никакой совестью, ни при каких обстоятельствах: сегодня он перед телевизионной камерой сжигает свой партбилет (интересно, зачем он только его добивался?) и требует вынести Ленина из Мавзолея, а завтра с тем же пафосом будет требовать возвращения себе первого и принародной гальванизации второго: стыд для нынешнего российского интеллигента не дым – глаза не ест» [4, с. 281-282].

В.Е. Максимов с присущим ему реалистическим взглядом презирает политических и культурных «перевертышей». Используя интертекст произведений Салтыкова-Щедрина, публицист рассуждает: «Казалось бы, чего волноваться по этому поводу, было все это, много раз было! Параноический бред одного вождя почитали вершиной человеческой мысли, малограмотные дадыбао другого почитали духовным откровением, пьяные мысли третьего зачисляли в сокровищницу марксистской мысли, на тему дубовых сочинений четвертого не постеснялись даже оперу сочинить! Но всякий раз я же никак не могу привыкнуть к этой поразительной мимикрии наших «твердой души прохвостов» от культуры [4, с. 279].

В интервью, данном в 1994 году газете «Правда» и получившем название «Шаги командора» [4, с. 328-336], В.Е. Максимов отмечает свою все больше проявляющуюся с годами тягу к публицистике, поскольку именно она становится рупором общества и более востребована, чем художественная литература. Писатель, публицист, литературный критик признается, что именно посредством публицистики он находит язык с русским народом, ощущает свою важность и значимость.

Обратимся также к интервью Максимова «Я весь там», опубликованное в русскоязычном литературном журнале «Двадцать два», выходящем в Тель-Авиве, в рубрике «Писатель и время» [6]. Максимов рассуждает о русской литературе в условиях зарубежья: «Я думаю, что без продолжения эмиграции, без притоков новых сил, у эмиграционной культуры нет перспективы. Во всяком случае, у прозы. Проза может жить только в атмосфере языка, в социальной атмосфере общества, в его реалиях. <...> Публицисту и поэту в эмиграции легче, чем прозаику: публицист оперирует фактами, поэт вечными категориями, вернее сказать, категориями космополитическими» [6, с. 174]. Особую, почти божественную миссию в русской культуре приписывает В.Е. Максимов литературе. Он же говорит о мученической доле писательства. Литература и ее гении всегда находятся в оппозиции к политическому строю, будь то самодержавие или тоталитарная власть. Писатель называет литературу «совестью общества» [6, с. 180]. Говоря о современности, В.Е. Максимов-публицист с сожалением констатирует, что нынешний социум – это общество эпохи потребления, а литература становится товаром, зачастую – разменной монетой хваленой демократии.

Таким образом, художественную публицистику и литературно-критическое творчество писателя русского зарубежья В.Е. Максимова можно назвать реализмоцентричными. Исследователь А.Э. Краснов-Левитин в книге «Два писателя», посвящённой А.И. Солженицыну и В.Е. Максиму, отмечал «художественность публицистики» и «публицистичность прозы» писателя [2, с.207]. Публицистика В.Е. Максимова всегда непосредственно связана с реалиями окружавшего его социума, культурной и литературной ситуацией, идеологически обоснована. Реалистическому методу писателя свойственны эмоциональность, обращенность к широким массам.

Библиографический список

1. Глэд Джон. Беседы в изгнании: Русское литературное зарубежье. – М.: Книжная палата, 1991. – 319 с.
2. Краснов-Левитин А.Э. Два писателя: (Об А.И. Солженицыне и В.Е. Максиму). – Париж: Поиски, 1983. – 294 с.
3. Максимов В.Е. Автобиографический этюд // Сага о носорогах. – Франкфурт-на-Майне: Посев, 1981. – 352 с.
4. Максимов В.Е. Самоистребление (Публицистика. Послесловие П. Алешкина). – М.: Голос, 1995. – 352 с.
5. Максимов В.Е. Собрание сочинений: в 8 т. – М.: Terra, 1991-1993 – Т. 9 (доп.)
6. Максимов В.Е. Я весь там. Писатель и время. Интервью // Двадцать два. – 1988 (декабрь-январь). – № 57. – М.: Иерусалим.

Библиографическая ссылка

Михайленко Т.В. Двомовність як чинник національної самосвідомості діаспорних українців. // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1027 (дата обращения: 14.09.2012).

Новак В.Р. Кореляція орієнтаційних та онтологічних метафор в інтерфейсі програми Microsoft Word // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1055 (дата обращения: 14.09.2012).

Гінзбург М.Д., Коваленко С.Є. Термінознавство як міждисциплінарна галузь знань // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1096 (дата обращения: 14.09.2012).

Фролова Л.В. Роль и место аудиовизуальных средств в обучении различным аспектам китайского языка // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1128 (дата обращения: 14.09.2012).

Байбатырова Н.М. Реалистический метод в художественной публицистике и литературной критике В. Е. Максимова // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1129 (дата обращения: 14.09.2012).

Александрова М.А. Функции синонимии в тексте романа И.Ильфа и Е.Петрова «Двенадцать стульев» // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1145 (дата обращения: 14.09.2012).

Информационные партнеры

<http://lomonosov-msu.ru/>

<http://www.msu.ru/>

<http://www.osvita.org.ua>

<http://agora.guru.ru/>

Спасибо, всем кто принял активное участие в информировании!

Об электронном научно-техническом журнале "Междисциплинарные исследования в науке и образовании"

Электронный научно-технический журнал "МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В НАУКЕ И ОБРАЗОВАНИИ", публикующий статьи по проблемам междисциплинарным исследованиям в различных предметных областях, заявления о новых теоретических и практических результатах диссертационных исследований, которые позволят формировать у научных и научно-педагогических работников междисциплинарной научно-педагогической компетентности.

Электронный научный журнал "МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В НАУКЕ И ОБРАЗОВАНИИ" создан и зарегистрирован на издательской платформе RAE Editorial System Российской Академии Естествознания (РАЕ), которая первой после развала СССР приступила к формированию единого научно-информационного пространства без границ.

Адрес электронной почты: redaktor_mino@mail.ru

Сайт журнала в Интернете: <http://mino.esrae.ru/>

Редакция журнала приглашает к сотрудничеству учёных и разработчиков новых направлений, студентов, бакалавров, магистров, аспирантов, докторантов и всех, кому небезразлично формирование научной точки зрения междисциплинарной научно-педагогической компетентности ученых.

Заинтересованным представленной в журнале информацией, следует обращаться к главному редактору журнала Козубцову Игорю Николаевичу (kozubtsov@mail.ru). По этому же адресу обращаются желающие задать вопросы авторскому коллективу и принять участие в обсуждении публикуемых материалов.

Доступ к журналу бесплатный.

При цитировании ссылка на журнал <http://www.es.rae.ru/mino/> или <http://mino.esrae.ru/> обязательна. Перепечатка материалов журнала только по официальному согласованию с редакцией.

Условное обозначение!

- sm – семинар;
- k – конференция;
- sp – симпозиум;
- kg – конгресс;
- r – рекламное издание.

Учредитель

Междисциплинарная Академия Наук (МАН), Научно-исследовательская лаборатория "Междисциплинарных исследований"

Главный редактор

Козубцов Игорь Николаевич, кандидат технических наук, профессор Российской Академии Естествознания, заслуженный работник науки и образования Российской Академии Естествознания

Заместители главного редактора

Масесов Николай Александрович, кандидат технических наук.

Члены редакционной коллегии Междисциплинарная призма на составе членов экспертной редакционной коллегии:

***1. Архитектура * Беззубко Лариса Владимировна, доктор наук по государственному управлению, профессор, Донбасская национальная академия строительства и архитектуры, (Украина, г. Макеевка).

*** 11. Педагогические науки * Москалева Людмила Юрьевна, д.п.н., доцент, Заведующий кафедры социальной педагогики и дошкольного образования Мелитопольского государственного педагогического университета им. Богдана Хмельницкого, (Украина, г. Мелитополь). * Стеценко Ирина Александровна, д.п.н., доцент, Декан факультета информатики и управления ФГБОУ ВПО «ТГПИ имени А.П. Чехова» (Российская Федерация). * Гиенко Любовь Николаевна, к.п.н., доцент, Доцент кафедры социальной педагогики и педагогических технологий, ФГБОУ ВПО «Алтайская государственная педагогическая академия» институт психологии и педагогики, (Российская Федерация).

*** 13. Психологические науки * Чупров Леонид Федорович, к.псих.н., профессор РАЕ, Главный редактор Электронного научного журнала «Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири», (Российская Федерация, Хакасия, г. Черногорск).

*** 16. Технические науки * Мараховский Леонид Федорович, д.т.н., профессор, Профессор кафедры Государственного экономико-технологического университета транспорта (Украина, г. Киев). * Стахов Алексей Петрович, д.т.н., профессор, академик Академии инженерных наук Украины, (Канада). Ерохин Виктор Федорович, д.т.н., с.н.с., профессор. Заведующий кафедрой Применения средств специальных телекоммуникационных систем Институт специальной связи и защиты информации Национального технического университета Украины «Киевский политехнический институт», (Украина, г. Киев).

*** 20. Философские науки * Ананьин Валерий Афанасьевич, д.ф.н., профессор, Профессор кафедры ВИТИ НГУУ «КПИ», (Украина, г. Киев). * Золотовская Людмила Алексеевна, к.ф.н., профессор. Профессор кафедры военно-социальной и воспитательной работы Военно-технического университета при Федеральном агентстве специального строительства (Российская Федерация).

*** 21. Химические науки * Кочетова Жанна Юрьевна, к.х.н., Старший преподаватель, Военный авиационный инженерный университет (Российская Федерация г. Воронеж).

Участников из Украины

«До опублікованих праць, які додатково відображають наукові результати дисертації, належать ... друковані тези, доповіді та інші матеріали наукових конференцій, конгресів, симпозіумів, семінарів, шкіль тощо.»

«Апробація матеріалів дисертації на наукових конференціях, конгресах, симпозіумах, семінарах, школах тощо обов'язкова.»

Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 07 березня 2007 р. №423.

Участников из РФ

«К опубликованным работам, отражающим основные научные результаты диссертации, приравниваются работы, опубликованные в материалах международных конференций»

Положение о порядке присуждения ученых степеней от 14.10.2002. Утверждено постановлением Правительства Российской Федерации от 30.01.2002 г. №74.

Научное издание

СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ

**Первой Международной научно-методической конференции
МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В НАУКЕ И ОБРАЗОВАНИИ**

**Секция:
Филологические науки**

Подписано к печати 20.09.2012.

Формат 21х29.7.

Электронное издание.

Гарнитура Times New Roman.

Тираж 3 экз. Заказ 1.